

ברכת שנה טובה וכתובה וחתימה טובה

נשגור קמיה מורה דרכו של המכון
מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים

ולכבוד מרנן ורבנן רבני ישראל שליט"א
ובראשם כבוד רבותינו הרבנים הראשיים

נשיא בית הדין הרבני הגדול
רבי דוד לאו שליט"א
הרב הראשי לישראל

מורינו הראשון לציון
רבי יצחק יוסף שליט"א
הרב הראשי לישראל

יהי"ר ונזכה שימשיכו להנהיגנו ולהנחותינו בכל פעולותינו ובחיזוק ועידוד לימוד וקיום מצוות ארץ ישראל, עד ביאת גואל צדק ועד בכלל.

ולכם ידידי ותומכי המכון די בכל אתר ואתר
מנויי החוברת "תנובות שדה", מנויי "בית המעשר"

לצוות הרבנים, החוקרים, המפקחים ועובדי המכון בארץ ובחו"ל

מאחלים ומברכים אנו אתכם מקרב לב שתהא השנה הזאת
שנה טובה ומבורכת לכלל ולפרט,
שנה שנזכה בה לגאולה השלימה עם ביאת משיח צדקנו
במהרה בימינו, אמן.

בברכה

הרב שניאור ז. רווח שליט"א - ראש המכון
מערכת "תנובות שדה", וצוות הגהלת המכון

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 152 / תשרי - חשון תשפ"א

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת המכון למצות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יקותיאל דהן
HOL@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב
בגליונות השונים, לכתובת המערכת,
או לפקס, או לדואר האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

דמי מנוי לשנה: 60 ₪
© כל הזכויות שמורות

4 דבר העורך

קראוהו בהיותו קרוב

'מידע הלכתי'

6 המעבר לשנת מעשר עני, ואיסור חדש

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

10 תשובה שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

הגאון מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים עיה"ק תובב"א

18 תשובה בכמה ענינים בתרומות ומעשרות

תשובת הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

23 הפרשת ונתנית מעשר עני בטבל ודאי וכספיקות

הרב משה יהודה לנדאו שליט"א - בני ברק. מרבני המכון

31 בעקבות ה'הלום המרוקאי' - עניני האתרוג המובא ממרוקו

הרב אביחי בן ססי שליט"א - מחוקרי המכון

38 שאלות ותשובות בהלכה

שאלות 'הלכה למעשה' בענינים שונים מאת ראש המכון שליט"א

הנה אביא כאן דברים שכתב מורנו ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א בספרו 'ישמח ישראל' כמה מילים המתאימים לימים האלו שאנו עומדים בהם ימי ירח האיתנים, וזה לשונו:

בזהר הקדוש (פרשת ויחי, ח"א רכ, א) מבואר שבשעה שיושב הקב"ה לכסא דין בראש השנה, צריך האדם לעורר תשובה שישוּב מחטאיו, שהרי באותו יום נכתבים פתקים בשמים, ואם זכה קורעים את הפתקים שעליו. לאחר מכן ביום הכיפורים, אם שב האדם בתשובה שלמה - טוב, ואם לאו, מצוה הקב"ה לחתום את הפתקים. אמנם גם לאחר יום הכיפורים, ביכולת האדם לעשות תשובה שלמה כראוי, ותולים לו עד יום האחרון של עצרת, שהוא שמיני לחג, אם עשה תשובה שלמה - נקרעים הפתקים שעליו.

נמצא שמשך נ"ב ימים שבין ר"ח אלול לשמחת תורה הוא זמן מיוחד לקרבת הקב"ה מתוך תשובה שלמה, מתוך יראה וחרדה ומתוך שמחה. והנה עשרה ימים מתוכם הם עשרת ימי תשובה, עליהם נאמר "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (ישעיה נה, ו. ראה ראש השנה יח, א), וכמו שפירש הרמב"ם כתוב זה: "אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים היא יפה ביותר, ומיד היא מתקבלת" (הלכות תשובה פ"ב ה"ח). ואם כן, בימים אלו מצוי השם יתברך ונענה לקוראיו מיד, ואינם עולים לחשבון של קושי העבודה, אמנם מ"ב ימים נוספים עמלים כל ישראל בעבודה ויגיעה גדולה להתקרב אליו יתברך בכח עצמם וכפי מסת ידם.

ונראה לדייק במנין מ"ב ימים אלו ע"ד הקבלה, ע"פ מ"ש המקובלים שכל מ"ב הוא להעלות. כגון בדברי מו"ר הצדיק המקובל רבי יעיש קריספין בביאורו לתפילת "אנא בכח" שיש בה מ"ב תיבות, וכתב: "יכוון להעלות ניצוצותיו מעמקי הקליפה, כי שם מ"ב מסוגל לזה, דכל מ"ב להעלות", וכן בענין הקדיש שיש בו שם מ"ב, ולכן "בכוחו להעלות התפילות ולחבר העולמות, אשר על כן אומרים קדיש בין חיבור עולם לעולם".

וביאור הענין הוא, שידוע ענין התכללות שבעת המידות העליונות זו בזו, שע"י ההתכללות נמצא שישנם בפרטיות מ"ט ספירות, כפי שנוהגים לכוון בעת ספירת העומר על חסד שבחסד וגבורה שבחסד וכיו"ב. אמנם ענינו של שם מ"ב, הוא התכללות הספירות ללא ספירת המלכות, מכיוון שבחינת שם מ"ב היא העלאה מלמטה למעלה כנ"ל, ואילו ענין המלכות הוא להיפך להשפיע מלמעלה למטה (ראה ליקוטי תורה לבעל התניא פרשת מסעי פט, ד).

ולפי זה נבין גודל מעלת מ"ב ימים אלו שבחודשים אלול ותשרי, שטמון בהם כח נפלא להתעלות מלמטה למעלה, ולהתעורר לעבוד את ה' בכח עליה זו במשך כל ימי החורף שלאחר מכן, עד לחג הפסח בו מתגלה אור עליון לנשמות ישראל, כמ"ש בספרים.

והן עוד נביא, מדברי מורנו נשיא המכון הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א דברים שדרש בציבור בימים אלו, וזהו תורף דבריו:

ימים אלו הם המסוגלים ביותר כיון שבאלה הימים משה עמד לפני הקב"ה בתפילה שימחל לישראל על חטאם ואמרו חז"ל שגם ישראל למטה התענו ועשו תשובה. עד שביום הארבעים אמר ה' סלחתי כדברך ויום זה נקבע ליום הכיפורים.

רבתינו אומרים שהטעם שעמדו בבקשה ארבעים יום הוא כיון שזמן יצירת הוולד הוא ארבעים יום וכן התשובה שהיא מעוררת ומחדשת את האדם כבריאה חדשה נצרכת ארבעים יום ולילה.

בכל עדות ישראל היו מנהגים שונים כיצד התכוננו לימים קדושים אלו אך אין שום מקום שהיו אדישים, יש מקומות שהרבו בימים אלו בלימוד מוסר ויש שהיו פורשים למקום תורה, ויש כאלו שהיו צמים הרבה ואפילו אנשים פשוטים שהיו עובדים למלאכתן היו צמים והיו כאלו יחידים סגולה ואפילו נשים שהיו צמים כל הארבעים יום, ובזה הם הכניעו את ליבם לפני ה'. הכנעה זו יקרה מאוד בעיני ה' כמ"ש "לב נשבר ונבוזה א-להים לא תבוזה" אך כמוכן צריך שההכנעה תהיה באמת כמ"ש: "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת", וע"י ההכנעה אדם יכול יותר בנקל לשנות את עצמו.

בזוהר כתוב שכשדוד אמר "כי עני ואביון עני" הוא קרע את בגדיו ושם שק על בשרו ונתן אפר על ראשו והיה בצום ויושב בארץ וממרר בבכי, ואמר לו הקב"ה אתה לא עני, אע"פ שעשה את כל ההכנות לכך, אלא שהקב"ה הוא אמת לאמיתה, הוא רואה שליבו של עני הוא שבור באמת, אך אתה דוד מלך יודע שעוד מעט תעמוד על עומדך ותתנהג כמלך, על כן לא לתת לתפילה שלך את המשקל של התפילה עם הלב נשבר באמת של העני, למרות כל ההכנות שעשית.

כתוב על היצר הרע שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו וכתוב בשם הרמב"ם שהקב"ה עוזר לאדם לאחר שהוא עשה את המוטל עליו, הבא להיטהר מסעיין אותו, אבל אם הוא לא עושה שום דבר ולא מתאמץ זה לא מועיל.

במילים אלו אנו ניגשים בגליון זה אשר מופיע לקראת חודש תשרי עם פתחה של שנת תשפ"א, ימים אלו אשר הם ימי קירבה להשם יתברך ומסוגלים להעביר מעלינו את המצב שאנו שרויים בו זה כמה חודשים מעת שהחל הנגיף להשליט מצב חדש בעולם כולו, אנו כיהודים מאמינים יודעים שהכל מאיתנו יתברך והוא אשר מדבר אלינו ורוצה לשמוע את קולנו בקראנו אליו, ננצל את הימים הללו לזעוק אל ה' מקירות ליבנו והוא יושיענו במהרה.

עוד עומד לנגד עינינו בפתחת שנת תשפ"א שהיא השנה השישית לשמיטה, ובה נוהג 'מעשר עני' מצויים אנו בשיאו של מהלך לתת מענה לכל הדורשים לקיים מעשר זה בהידור, בין לכל בית בישראל החפץ לקיים נתינה זו באופן מהודר ולא שומט מעצמו מצוה חשובה זו, וכן לכל בעלי העסקים - המגדלים והמשווקים תוצרת חקלאית, המבקשים כשרות למהדרין ומקיימים ברצון ובשמחה את מצוות הארץ, טרח מו"ר ראש המכון לאסוף את כל העוסקים במלאכת הקודש - מלאכת ההשגחה והפיקוח על גידולים אלו בכדי ללמדם באופן היסודי ביותר את אופני ופרטי קיום מצוה זו, בכדי שתצא אל הפועל באופן המהודר ביותר.

בגליון זה פרשנו לפני הקורא ידע רב על קיום מצות נתינת 'מעשר עני' לבר מעוד נושאים המגיעים לשולחנו מעת לעת, אנו בטוחים כי גליון זה יביא עמו תועלת רבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

בברכה, העורך

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

❖ המעבר לשנת מעשר עני

❖ איסור חדש - לקראת הורף תשפ"א

עם המעבר לשנת תשפ"א משנת מעשר שני לשנת מעשר עני, נביא כאן כמה שו"ת אקטואליים בסוגיית מעשר עני.

שאלה: באילו גידולים נוהג מעשר עני ומאימתי מתחילה שנת מעשר עני?

תשובה: שנת מעשר עני איננה מתחיל בכל הגידולים באותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית וכמפורט להלן:

1. ירקות שייקטפו אחר ר"ה תשפ"א מפרישים מעשר עני.
2. ירקות מאוסמים שישווקו בתשפ"א ונלקטו בתש"פ [כגון תפוז גזר ועוד] מפריש מהם מעשר שני.
3. פירות שהביאו שלישי בתש"פ אף שייקטפו בשנת תשפ"א מפריש מעשר שני.
4. פירות שיביאו שלישי לאחר ט"ו בשבט תשפ"א [בד"כ החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר עני.
5. אתרוג שייקטף לאחר ראש השנה של תשפ"א ולפני ט"ו בשבט, מפריש מעשר שני. והנקטף לאחר ט"ו בשבט תשפ"א מפריש מעשר עני בלבד.
6. פירות הדר שהביאו שלישי לפני ט"ו בשבט תשפ"א, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשפ"א, מפריש מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.
7. קטניות שיביאו שלישי לאחר ראש השנה תשפ"א, מפריש מעשר עני.
8. קטניות מאוסמים [כגון חמוס, חמניות ועוד], שהביאו שלישי בתש"פ, מפריש מעשר שני אף אם נלקטו בתשפ"א.

שאלה: האם חובת הפרשת מעשר עני הוא רק בטבל ודאי?

תשובה: חובת הפרשת מעשר עני היא בכל פעם שמפרישים תרומות ומעשרות וגם מספק טבל. אולם חובת נתינה לעני, נהגת בטבל ודאי, ולא בדמאי [= מצוי היה בזמן יוחנן כהן גדול שרוב עמי הארץ היו מעשרין, ומ"מ התקינו שיש לעשר, ובזמנינו אלו הפירות שאדם קונה עם כשרות,

אולם הוא מחמיר לעשר שוב מפני חששות כלשהם], שבדמאי יכול המפריש לומר לעני הבא ראיה שהירקות אינן מעושרין וטול מעשרותיך.

בפירות שהם ספק טבל [=המצויים בשוקים היום, ללא כשרות] יש אומרים שדינו כדין פירות שהם דמאי, ופטור מלתת לעני, וכדין מעשר ראשון שפטור מלתת ללוי גם בספק טבל. ויש מחמירים כן לתת מעשר לעני בספק טבל, כיון שקיי"ל "ספק עניים, לחומרא" "צדק משלך ותן לו". ובשלמא בדמאי שזו הייתה תקנה מיוחדת חכמים פטרו, אך בספק טבל ובפרט שרוב ע"ה אינם מעשרים בימינו, יש להחמיר ולתת לעניים. וכך כתבתי בספרי ביכורי שדה (פ"י) ובשו"ת חלקת השדה (ח"ב תר"מ) שיש מקום גדול להחמיר כדעתם. ואכן כאשר נוהגים בדרך הלוואה מראש [כפי שיבואר להלן] שזה סכום נמוך רצוי ונכון לנהוג כך.

שאלה: כיצד מתבצע בפועל הנתיבה לעני?

תשובה: מעיקר הדין חובה לתת לעני את הפירות עצמם ולא את דמיהם. ואם נתן לו דמיהם בשווי הפירות, להלכה יצא בזה ידי חובת נתיבה.

דרך נוספת הביאה הגמרא בגיטין (דף ל ע"א) והיא להלוות לעני סכום כסף מראש, ובעתיד בכל ההפרשה שמפריש המלווה, הוא מקנה לעני, אך לא נתן לו בפועל, אלא מתקזז עמו על הכסף שנתן לו כהלוואה.

שאלה: איך הלוואה לעני מתבצעת בפועל?

תשובה: המפריש מלווה לעני ישירות או לגזבר עניים [כגון הממונה על "בית המעשר" סכום כסף וחותם עמו חוזה הלוואה מיוחד הכולל את כל הפרטים הקשורים להסכם זה [חוזה הלוואה נמצא ברשות 'בית המעשר' עבור המנויים]. כיון שהלוואה זו היא מראש ואיננה ניתנת להשבה וכיון שהיא ללא ערבים, הקילו חז"ל לחשב כשער הזול, ונהגו להקל עד סכום של שליש ממחיר התוצרת [ללא עלויות נלוות] ועל כן לפי חישוב שעשינו עד כמות של 750 ק"ג של תוצרת חקלאית די בהלוואה מראש בסך של 80 ₪ לכל שנת מעשר עני.

שאלה: איך ההקנאה לעני מתבצעת בפועל?

תשובה: כיון שלכתחילה יש לתת לעני את הפירות ולא את שוויין, על כן מקנים לעני את הפירות בפועל באופן הבא:

❖ בשלשת הפעמים הראשונות שמעשר מזכה לעני את התוצרת באמצעות אדם אחר גדול שמגביה את המעשר עני או אף את כל שקית הירקות ואומר שזוכה במעשר עני שכאן עבור עני או גזבר עניים פלוני.

❖ מכאן ואילך כיון שהעני הוחזק לקבל את הפירות ממנו די כשאומר את הנוסח ומוסיף וקנויים לעני על פי ההסכם שנחתם עמו, כדי שהוא יזכה בזה. והטעם הוא כיון שעני זה הופך להיות 'מכירי עניים' [ויש דין מכיר לעני כמבואר בכמה סוגיות בש"ס בבלי, וכ"כ למעשה החתם סופר (בחדושי עמ"ס גיטין דף ל' ע"א ד"ה ובירושלמי, ובשו"ת שלו חיו"ד סי' רל"ז בד"ה הנה). וכ"כ הרב ערוך השולחן (העתיך סי' ק"ו סעי' יג) שהביא שם את הירושלמי הנ"ל, וכתב, ולא חש הרמב"ם להירושלמי וכו' יעו"ש. וכ"כ הגאון הר"ש מסקאלא בתשו' בית שלמה (ח"ב יו"ד סי' צ"ט והבי"ד בארץ חיים סי' רנ"ז ס"ה) ויעו"ש עוד בשו"ת חלקת השדה חלק שני תרו"מ סי' לז].

המעבר לשנת מעשר עני | מידע הלכתי

❖ בתום הפרשה המפריש משאיר את התוצרת אצלו, ומההלוואה מתקזז הסכום שהוא שווה ערך לתוצרת.

שאלה: איך ינהג בעל עסק שיש ברשותו כמות גדולה של טבל ודאי?

תשובה: בעל עסק שגם אם יעשה הלוואה מראש, ואף אם יחשב כשער הזול, הסכום יהיה עבורו גדול מאד, יש אפשרות נוספת כדי שלא יעבור על גזל עניים, לעשות הסכם מיוחד עם גזבר עניים. ועליהם ליצור קשר עם רבני "בית המעשר" שיסייעו בידם לבצע זאת. העיקרון הוא שהוא מקנה את כלל הכמות לעני כדת, ובהסכם מיוחד בינו לבין העני, הוא קונה זאת ממנו בחזרה בתמורה לסכום שמוסכם ביניהם.

שאלה: האם יכול אדם לעשות הלוואה עם העניים על שם חברו או קרובו שיהנו מהלוואה זו?

תשובה: הדבר אפשרי, שאין הקפדה מהיכן הגיעו המעות לעני, וזכין לאדם שלא בפניו. רק שיש להודיע למפריש, שיש הלוואה אצל העני שפרעונה הוא באמצעות המעשר עני שבירו.

שאלה: אם יש לי כבר הוראת קבע עבור אירגון שמטפל בעניים האם זה מספיק עבור מעשר עני?

תשובה: אדם התורם בהוראת קבע, למוסד של עניים, אינו יכול להחשיב את התרומה כהלוואה, ואינו יכול לעכב את הפירות לעצמו ולהתקזז ממול התרומה שנתן להם.

לצורך ביצוע ההלוואה, יש להתקשר לבית המעשר [03-9030580], ולבקש לבצע עבורך את ההלוואה עם גזבר העניים, ובכך הנך בטוח שאתה מקיים מצוות נתינה ולא חלילה גוזל את העניים.

איסור חדש - לקראת חורף תשפ"א

❖ ראשית לתיאור המציאות, באירופה רוב החיטה לתעשיית המאפים היא חיתת חורף ללא חשש חדש. ומאידך לתעשיית הדורות הסמולינה-קוסקוס ועוד, יש כמויות גדולות יותר של חיתת קיץ שלעיתים אסורה באיסור חדש.

❖ בארה"ב ובקנדה חיתת הקיץ מרובה מאד. כמו"כ חיתת סמולינה לתעשיית הקוסקוס והפסטה, המיוצר בקנדה הרוב המוחלט הוא באיסור חדש, ומדינה זו היא ספקית גדולה של חיתת זו למדינות שונות בעולם, כולל מדינת מרוקו [שכמעט בכל החברות שם, התוצרת של הקוסקוס והפסטה היא באיסור חדש גמור כולל במפעלים עם כשרויות (שאינן מקפידות על חדש בחו"ל, להוציא בודדות שמקפידות על כך) ובכל זה יש לחוש החל מחודש חשון עד אחרי פסח].

❖ ברוסיה מחולקת המדינה לשנים בין צפון רוסיה, שם יש תבואת קיץ, לבין דרום רוסיה, שיש בעיקר חיתת חורף, כי טמפ' הקיץ לא מיטיבה עם הגידולים. באוקראינה מצאתי בכמה איזורים גם חיתת קיץ כאשר הם מערבבים בעיבוד לקמח את חיתת החורף עם חיתת קיץ.

❖ בתעשיית הבירה, שולטת שעורת קיץ, כאשר להבדיל מהחיטה בשעורה הרוב המוחלט זה שעורת קיץ הנזרעת בחודשים מרץ ואפריל ולעיתים גם בחודש מאי למנינם, ובשנה זו תש"פ שחל ערב פסח חל ב 9 אפריל למנינם, שזה יחסית מאוחר, ולכן השנה ב"ה כמעט ואין איסור חדש בשעורה לצורך תעשיית הבירה כיון שהכל נזרע קודם הפסח, להוציא מידת פינלנד שנזרע

לאחר הפסח. ולגבי רוסיה לא התקבל מידע [כך מנתונים של רבי אברהם הוכוולד בן לידידינו המנוח הרב טוביה הוכוולד זצ"ל].

❖ בהתאם לזה בשנה זו כפי הנראה לא יהיה חשש לגבי משקה הבירה בחו"ל, להוציא במגיע מפינלנד שם יש לחוש בערך כחודשיים לאחר קצירתו, כלומר בערך בחודש חשון [נובמבר למנינם]. במדינתם, ועוד זמן למשלוח אם מגיע לישראל.

❖ חשוב לציין כי קיימים כשרויות חשובות ומפורסמות בעולם המעניקים כשרות על מוצרים שהם "חדש" מתוך כך שסומכים על שיטות הפוסקים להתיר חדש בשל גוי בחו"ל, ולעיתים אף כיתוב "מהדרין" מופיע על האריזות, ויש לדעת שלדעת מרן השולחן ערוך, מדובר באיסור גמור, ולכן יש לוודא כי המאכל או המשקה אין בו איסור חדש, במדינות ובמוצרים שיש לחוש לגביהם. [כמו כן יש לוודא במסעדות רבות ברחבי העולם, וגם בבתי חב"ד השונים הפועלים כמלאכים להציל רבבות ישראל, אודות ההקפדה על חדש בחו"ל [וגם עניין בישראל לדעת השו"ע], כי מידיעה רבים הם הסוברים כדעת רבותיהם ומקילים בנו' לעיל, וכותבי עם המוצר או על התעודה 'מהדרין' כאשר הנושאים הנז' אינם מטופלים לפי רוב דיעות הפוסקים שאוסרים בזה, וכמנהג ארץ ישראל].

בברכת שנה טובה ומבורכת כתיבה והתימה טובה שניאור ז. רוזה

הגאון מו"ר רבי
שלמה משה עמאר
שליט"א

מאמרים ותשובות

הראשון לציון ורבה הראשי
של ירושלים עיה"ק תובב"א

שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

בעהית"ש, מוצש"ק כי תצא י' אלול התש"פ.

לכבוד מעלת השו"ב ירא שמים מרבים
הרה"ח רבי שלום דובער דיקשטיין שליט"א
שו"ב דק"ק ליובאוויטש מלבורן אוסטרליה
החיים השלום והברכה

במכתבו אלי משלהי חדש אב הרחמן התש"פ, כבודו חוזר על השאלות ששאלני בפגישתנו בסינגפור
באדר השנה.

לשאלתו הראשונה בענין מליגת עופות במים חמים. שבמדינת ניו זילנד הסמוכה למלבורן, שאסרו
השחיטה של היהודים בתחומם, ואחר השתדלות גדולה של רבני ניו זילנד בסיועם של רבני
מלבורן, הצליחו בס"ד להחזיר עטרה ליושנה, והתירו השחיטה רק עבור בני הקהלה דשם, ואורחים
המגיעים שם, ולא אוכלים דבר שאינו כשר, ולא מתירים לייבא עופות, וגם אחר שהתירו שחיטת
העופות, יש להם חוקים קשים וכמו שפירטם כב' אחת אל אחת.

א. עפ"י חוקי המדינה חייבים להטביל העופות במים חמים לפני המריטה בחום של 55 מעלות,
ואחר מאמצים מרובים הסכימו להסתפק בעופות הכשרים בחום של 40.9 ויש הנחיה ברורה שיש
השגחה חזקה על זה, ואם החום במים עולה עד - 41.9, האחראי לוחץ על כפתור וכל הליין עוצר
עד שהטמפרטורה יורדת.

והנה מקור הדין של מליגת עופות וגדיים הוא ביררה דעה בסימן ס"ח דיני מליגת הראש והעופות,
ועד סעיף י' שם מירי במליגה ע"י רמץ חם ובאש. ובסעיף י' מדבר במליגה ע"י מים חמים. וז"ל
הש"ע שם: אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון אא"כ ניקר החלב ומלחם. וכן לא יערה
עליהם מכלי ראשון, וכו'. ומקורו מהרשב"א בחולין (צ"ג ע"ב ד"ה רישא) כמ"ש בב"י על הטור כאן
שכתב בזה"ל: אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון שהוא מתבשל חלב ודם שבהם עם
הבשר, ובב"י כתב שהוא מהרשב"א הנז' ובתוה"ב, ושכן כתב הר"ן (דף ל"א ע"ב מדפי הרי"ף) שם. עו"כ
הטור, ורשב"ם התיר לערות מכלי ראשון עליהם שעירווי חשיב ככלי שני, ור"ת אסר דחשיב ככלי
ראשון, ומיהו אם עירה עליו די לו בקליפת העור, שאינו מבשל אלא כדי קליפה, ואם ראש העוף
למעלה כשמערה עליו, או א"צ קליפה לפי שהנוצה מגינה עליו.

מאמרים ותשובות | שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

וכתב מרן בב"י מחלוקת רשב"ם ור"ת כתבוהו התוספות בשבת (מ"ב ע"ב ד"ה אבל) והראש בשבת (שם סימן ט"ז), והר"ן שם, והמרדכי שם ובסוף מסכת ע"ז, ועוד בתוספות זבחים (צ"ה ע"ב ד"ה עירה).

ומ"ש ואם עירה די לו בקליפת העור, ואם ראש העוף למעלה וכו'. כ"כ הרא"ש והמרדכי בשבת שם, ופירשו שהנוצה מחוברת לגוף לצד מעלה, ומשום הכי כשמערה על העוף מלמעלה הרתחין נוזלים על חיצוני הנוצה ואינם עוברים לעור כלל. (כלומר כשמחזיקים הראש למעלה ורגלי העוף כלפי מטה, אז הנוצות הן דבוקות בגוף למעלה, ויורדות על הגוף מלמעלה למטה, והנוצות מכסות את גוף העוף ועורו והרתחים נוזלים על הנוצות, ולא נוגעים בגופו של העוף).

עו"כ הטור דעה שלישית בדין עירו מכלי ראשון, וז"ל והרשב"א כתב שאפילו אם נחשב עירו ככלי שני אסור, שאעפ"י שאינו מבשל, מבליע ומפליט. שהרי אסרו אפילו להניח הכסלים על הבשר, שמא יזוב החלב ויבלע בבשר, לפיכך אסור למלוג אלא אחר ניקור ומליחה, עכ"ל.

(אלא דלפי הראיה מכסלים על הבשר צריך לאסור גם בכלי שני.)

ומרן בב"י כתב שכ"כ הרשב"א בתוה"ב, ונראה מדבריו שגם אחר שעירה הרתחים בכלי שני אסור, דכלי שני אע"פ שאינו מבשל מ"מ מבליע ומפליט. והביא ראיה מהכסלים שאסור להניחם על הבשר סמוך לשחיטה שהבשר חם, ובודאי שחום כלי שני יותר מחום בית השחיטה. עו"כ בב"י דמשמע ממנו שגם עוף אסור למלוג בכלי שני, אעפ"י שאין בו חלב מפני הדם שנפלט מאבר זה ונבלע באבר אחר. וצ"ל דס"ל דדם שנבלע בענין זה לא יוצא במליחה. עוד הביא הב"י לדברי הר"ן דס"ל כהרשב"א מלבד לדין הדם שכתב וז"ל: אבל לענין דם אע"פ שלא נמלחה ליכא למיחש דאע"ג דכלי שני מבליע אין חומו גדול מחום האש שלא יצא ע"י מלח. עכ"ל.

עוד הביא דברי המרדכי שהביא מחלוקת בכלי שני אם מבליע ומפליט או לא ע"ש.

ובסו"ד כתב מרן: ולענין הלכה כיון דהרשב"א סובר שכלי שני מבליע ומפליט יש להזהר לכתחילה, מיהו בדיעבד אין לאסור שהרי הרמב"ם (בהלכות מ"א פ"ז הי"ט) כתב על ההיא (דבגמרא) שאסור לפרוש הכסלים על הבשר בעוד שהחלב שעליהם חם, בדדיעבד שרי. עכ"ל הב"י.

ובד"מ (אות ט') כתב, ובארוך (כלל י"ז דין ט"ו) כתב דאנו נוהגין כמ"ש המרדכי (ע"ז סימן תתנ"ח) וכמו שפסק בשערי דורא (סימן ל"ג) דכלי שני לא מבשל כלל אפילו היד סולדת בו, ולא כהמרדכי (פ' כירה), וע"ש בארוך. וע"ש בהערות וביאורים (הערה 4).

ובש"ע (סימן ס"ח ס"ה) פסק מרן ז"ל: אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון, אא"כ ניקר את החלב ומלחם. וכן לא יערה עליהם מכלי ראשון, ואם עירה די בקליפת העור. ואם ראש העוף למעלה כשמערה עליו אין צריך קליפה.

והרמ"א ז"ל בהגה כתב, ולא מיקרי עירו אלא כשלא פסק הקילוח מכלי הראשון כשנגע למטה, אבל אם פסק כבר לא מיקרי עירו ואינו אוסר (ר"ן ושאר פוסקים, וע"ל סימן ק"ה סק"ד).

והש"ך (ס"ק כ"ג) כתב, בכלי ראשון, ואפילו בדיעבד אסור כדין בשר שנתבשל בלי מליחה לקמן (סימן ס"ט ס"א), וכ"פ כל האחרונים כמפורט בכף החיים שם (אות ל"ח).

עו"כ הכה"ח שם (אות ט"ל) דכלי ראשון גם אחר שהעבירוהו מן האש, כל זמן שהיד סולדת בו, אסור למלוג בו, ואפילו בדיעבד אסור. פרי חדש (סוף אות י"ח), ולה"פ ומש"ז וזבחי צדק.

והנה דבר פשוט הוא שכל הדיין על כלי ראשון ושני וכו', כל זה הוא בחום שהיד סולדת בו, ולמרות שלפי הרגשתנו לכאורה, אין חילוק בין כלי ראשון לשני כל עוד שהיד סולדת בו, מ"מ הדינים שונים הם לגמרי, דכלי ראשון לבדו מבשל, אבל כלי שני אפילו שהיד סולדת בו אינו מבשל לכולי

שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות | מאמרים ותשובות

עלמא. והביאור הוא בתוספות שבת (מ' ע"ב ד"ה וש"מ כלי שני) וז"ל תימה מאי שנא כלי שני מכלי ראשון, דאי יד סולדת, אפילו כלי שני נמי, ואם אין יד סולדת אפילו כלי ראשון נמי אין מבשל, וי"ל לפי שכלי ראשון מתוך שעמד על האור דפנותיו חמין, ומחזיק חומו זמן מרובה, ולכן נתנו בו שיעור דכל זמן שהיד סולדת בו אסור, אבל כ"ש אע"ג דיד סולדת בו מותר, שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר. עכ"ל. ומה שכתבו התוספות דשאני כלי ראשון שדפנותיו חמים. פירשתי בזמנו (כשלימדתי דיני או"ה בכולל ערב שהיה בביכ"נ מגן דוד בב"ב) שכלי ראשון הכלי התחמם באש ומחומו של הכלי התחמם המים או האוכל שתוך הכלי, ואילו כלי שני הכלי ודפנותיו צוננים ונותנים אל הכלי מים רותחים וכיוצ"ב, נמצא שלא הדפנות הם שמחממים את התכולה שבכלי אלא, התכולה מחממת את הכלי ודפנותיו, ונמצא שהחום של התכולה הולך ומחמם דפנות הכלי, וכששמים שם דבר מה כגון תרנגולת למליגה, החום מתחלק שמתחמם את הדפנות, וגם מחמם את התרנגולת, וע"כ החום שמקבלת התרנגולת הוא לא חזק כל כך, וע"כ לכו"ע אין כלי שני מבשל אפילו שהמים שבכלי שני היד סולדת בהם, אבל כלי ראשון כל החום שלו מופנה רק לאותה תרנגולת, או כל דבר שנותנים באותו כלי. והריכזו הזה גורם לבישול.

והבאתי דוגמא מהמצאות, שידוע שכוסות של זכוכית רגילה, אם מוזגים בהם מים רותחים מכלי ראשון הכוס מתבקעת, וכדי למנוע שבירת הכוס נותנים בכוס הזאת כפית מתכת רגילה וזה מונע שבירתה, והוא בדוק ומנוסה. וההסבר הוא שבלי הכפית, החום של הכלי ראשון שמוזגים לכוס הולך בריכוז גבוה אל דופני הכלי ומתבקע, אבל הכפית של מתכת, היא סופגת מכת החום הראשונה, כי המתכת מוליכה חום הרבה יותר מהר מזכוכית, ודבר זה מונע שבירת הכוס, ומזה יובן הענין היטב.

ואשר על כן אם אין היד סולדת בו גם אם הוא בכלי ראשון, אינו כלום. ואם הוא כלי שני אעפ"י שהיד סולדת בו, לא מבשל כלל, ופשוט. (זכורני שבשמירת שבת כהלכתה במהדורא הראשונה כתב שם בשם החזו"א שאם היד סולדת בו גם כלי שני מבשל, והוכחתי שהחזו"א כתב את זה בדרך לימוד שאל דבר זה, ומיד רחה את זה לגמרי, ובאמת פשוט וברור שכל הדין בשבת (מ' ע"ב) הוא ביד סולדת בו, שאם אין היד סולדת בו גם בכלי ראשון אינו כלום, וכן מפורש בתוספות שם להדיא, ובמהדורא אחרת תיקנו את זה).

וכ"כ להדיא בש"ע (סימן ק"ה ס"ב) וז"ל חום של כלי ראשון שהיד סולדת בו מבשל ואוסר כולו, אבל חום של כלי שני אינו מבשל, וי"א שגם אינו מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה, וראוי לחוש לזהר בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה ובהדחה דעלמא סגי.

וכ"כ הנה"ח כאן (אות מ') דגם בכלי ראשון אם אין היד סולדת בו לא מבשל, וע"כ אם נתנו רגלים או ראש בלי מליחה בכלי ראשון שאין היד סולדת בו מותר. ב"ד ושו"ג וזבח"צ (אות כ"א).

ועיין פר"ח בגליון הש"ע שם (סימן ס"ח ס"י) שכתב וז"ל ראיתי לברר פה דיני כלי ראשון וכלי שני וכו' ע"ש באורך, ועיין כה"ח כאן בדיני עירוני. מאות מ"א עד סוף הסעיף, וכן בדבריו שם על סעיף י"א ע"ש.

ותחלה וראש יש לנו לברר באיזה דרך מתחממים המים שבמכלים האם מחממים את המים תוך המיכל ע"י גופי חימום חשמליים, ובאופן זה יש לו דין כלי ראשון, או שנותנים שם מים חמים מדוד של חמום, ואז יש לו דין של כלי שני, שכאמור יש נ"מ גדולה ביניהם. ואחר שנברר את זה אל נכון, עלינו לברר אם החום של 40 מעלות או 41 מעלות מיקרי יד סולדת בו או לא.

והנה אם מדובר בכלי שני אין מקום להחמיר בזה כלל, אך אם יתברר שהחימום הוא מתוכו שיש גופי חימום בתוך המתקן והם מחממים את המים, בזה יש לדון האם מעלות החום שיש שם נקרא יד סולדת בו, או שעדיין לא מיקרי יד סולדת בו.

מאמרים ותשובות | שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

וידידי הרה"ג הרה"ג רבי דוד אביטאן שליט"א כתב לי על ענין יד סולדת בו, ובין היתר ציין לדברי מרן ז"ל ביביע אומר ח"ג (חא"ח סימן כ"ג אות ד') וכן מ"ש בחזון עובדיה שבת ח"ד (עמוד ש"ע אות י"ז) שכל שאדם בינוני נמנע מלאוכלו ולשתותו מרוב חומו, נחשב בכלל יד סולדת בו, ואם היה ראוי שאדם בינוני לא נמנע מלאוכלו ולשתותו מרוב חומו, נחשב לאינן יד סולדת בו. עכ"ל.

ושם בהערה (ט"ז) כתב שהבן א"ח ש"ב (בא אות ה') כתב כל שהחמין ראוי לאכילה ושתיה שאין האדם נמנע מהם מחמיתם הר"ז לא חשיב יד סולדת בו, וכו', והגר"ח נאה בספר קצות השלחן (בבדי השלחן סימן קכ"ד אות י"א), כתב שלא מצא כן בפוסקים, ואולי גם במה שראוי לשתיה, אפשר שכריסו של תינוק נכזית ממנו. ומרן ז"ל בחזו"ע שם כתב שמצא חבר להגר"ח, שכ"כ במנחת שי בדיני או"ה (סימן ב' אות ז'), והובא בספר דרבי תשובה (סימן ק"ה ס"ק ב"א) והעיר על זה שגם אינו ברור, שיש רגילים לשתות רותח כל כך ששאר בני אדם נכזים ממנו. ומרן ז"ל כתב עליו שאין לחוש למיעוטא דמיעוטא, והשיעור הוא לפי רוב בני אדם. שוב כתב שכך מצא שגם מהרש"ם ח"א (סימן קצ"ז) כתב כדברי הבן א"ח ע"ה. וע"ש שהאריך בדברי האחרונים בזה ע"ש.

ואח"כ כתב שהגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סימן צ"א אות ח') כתב שנראה לו באופן ברור שעד 45 מעלות צלזיוס אין לחוש שהיד סולדת בו, אפילו באיסור תורה. וכ"כ בשלחן שלמה (סימן שי"ח אות ג') וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פ"א אות ג) משמו, וכ"כ בבדי השלחן (סימן ק"ה סק"ל). ואולם בספר תולדות זאב שבת ח"ב (עמוד ק"ח וק"ט) דחה ראיתו של הגרשז"א, וכתב שחקר ונתברר לו שבחום של 40 מעלות א"א לרחוץ התינוק מחשש כויה, וע"כ 40 מעלות חשיב ליד סולדת בו, ולענין שבת יש בו בכלי ראשון חשש איסור מבשל מן התורה, וכ"כ האור לציון ח"ב (פ"ל תשובה י"ב) שכרסו של תינוק נכזית ב-40 מעלות ודלא כהמנחת שלמה, וע"ש.

והנה ידידי הרב דוד אביטן שליט"א ציין שהגאון הנודע באגרות משה א"ח ח"ד (סימן ע"ד אות ג') העלה שראוי להחמיר מחום של 43 מעלות צלזיוס, ויש לחומרא עד 71 מעלות צלזיוס. שאז הוא ודאי יד סולדת. ויש הרבה מה לשאת ולתת בדבריהם של הפוסקים בזה.

והנה גם בנידון זה הטוב ביותר להמשיך לשכנעם שחום המים לא יעלה על 40 מעלות צלזיוס, ולא יוסיף כלל, וכדי שלא יעברו יקבעו 39 מעלות ולא יוסיף כלום.

ואם יתעקשו ולא יאבו לנו, אפשר להקל בזה לפי עניות דעתי. דמה שאמרו 40 או 45 מעלות, הוא משום חומרת האיסור של שבת שלא יבא לידי בישול ח"ו, אבל כאן שמדובר בעופות שאין בהם חלב אלא רק דם, וכבר כתבתי לעיל שהר"ן הסכים להרשב"א להחמיר בכלי שני שהיד סולדת בו, אבל בענין דם אע"פ שלא נמלחה אין לחוש, דאפילו שכלי שני מבליע ומפליט מ"מ הדם דכלי שני אינו גדול מחום האש וע"כ יוצא ע"י מליחה שנית.

ועוד שהמעין בדברי המחמירים להחשיב 40 מעלות ליד סולדת בו, אמרו כן להחמיר באיסור שבת החמורה. וכן עולה מכללות דברי הגרשז"א במנחת שלמה שם וכן מדברי תולדות זאב, שכתב ולענין שבת יש בו בכלי ראשון חשש איסור מבשל מן התורה. וגם בדברי האגרות משה שכתב שיש להחמיר מחום של 43 מעלות צלזיוס, ועד 71 מעלות, והיינו לחוש לחומרא באיסור שבת, שאין חמור ממנו.

ואין לי ספק שבדין זה שבנידונינו שמחייבים לשרות העופות במים חמים, נלע"ד דכו"ע יודו דאין מקום להחמיר בזה, ככה"ג שאם לא יקיימו הוראות המדינה יחזירו הגזירה נגד השחיטה למקומה והתוצאות יהיו חמורות ביותר. והן ידוע ומפורסם דדם האברים שלא פירש מותר, אלא שיש חשש שמא חשיב יד סולדת בו ויכול להוציא הדם ע"י שמבשל העוף, והנה אם יצא הדם ע"י בישול אינו אסור מה"ת, ובשיעור של 40 לכל היותר הוא ספק, ובדאורייתא יש להחמיר, וגם בזה דעתם של

שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות | מאמרים ותשובות

האגרות משה ומנחת שלמה שב-40 מעלות לא הוי יד סולדת בו, רק מ-45 מעלות ומעלה. אבל בזה שדנים על איסור דרבנן, בזה נלעד שכו"ע יודו שעד 45 מעלות אין לאסור בדיעבד.

ומ"מ לא יחדלו ממאמצייהם להעמיד את מעלת החום, שלא יעברו מדת-39 מעלות שבזה לכו"ע לא מיקרי יד סולדת בו, ולא אוסר.

ב. ומעתה אבא לדון בדבר שאלתו השנית, שמנהגו לקצוץ הכנפים, וכן לחתוך הצואר בכמה מקומות לרוחבו וכו'. וכתב מה שהשבתי לו. ואולם מדברי כב' שדיבר עמי אז הבנתי שיש התנגדות מצד המפעל, או מחוקי אותה מדינה, אבל עתה כשאני קורא מכתבו נראה שאין בעיה עמם ולא הם שמעכבים קיצוץ הכנפיים וחיתוך צואר העוף, רק רוצים לדעת אם אפשר לותר על זה. ועל כל פנים אני מבין שזה נובע מפני הלחץ של בעל המפעל שממהר את היהודים להזדרז ולגמור מלאכתם, וכפי הנראה שהם חוששים להרגיז אותו יותר מדאי. והדברים מובנים.

והנה בש"ע יו"ד הלכות דם סימן ס"ה ס"א וס"ב מדבר על חוטים האסורים משום דם שבהן, כגון חוטים שביד ובכתף של הבהמה וכו', וקרום המוח שבקדקד וכו'. ומחלק בין היכא שרוצה לבשלם ובין הרוצה לצלותם ע"ש.

ובסעיף ג' כתב: גף העוף כיו הבהמה והלכך צריך לחתוך עצם האגפים ולמולחם, וכן עצם הלחיים בעוף. והרמ"א ז"ל כתב בהגה, וי"א שא"צ ליטול בעוף חוטים אלו, משום שדקים הם והדם יוצא משם ע"י מליחה. (ר"ן פ' השוחט בשם י"א) וכן המנהג שאין נוטלין מן העוף שום חוטים, רק חוטי הצואר ובאותן יש ליהרר ליטולן משם, או יחתכם עם המפרקת לשנים, מיהו בדיעבד אם הוסר רק הראש מן העוף סגי. וכו' ע"ש.

והש"ך (סק"ז) כתב שהדרישה תמה איך פסק להקל על סמך כל דהו, נגד ר"ח והראב"ד עכ"ל. והש"ך כתב שאין זה תימה דהרבה פעמים מצינו שהמנהג כפוסק א', אפילו שרוב הפוסקים חולקים עליו, וכ"ש כאן שדברי ה"ש מי שאומר נכונים, וכמ"ש מהרש"ל פרק השוחט (סימן ה') שכן המנהג נכון הוא, ואין להוסיף באיסורין, שבעוף לא תמצא חוטין של יד כי אגפים הם הידים ואין שם חוטים מלאים דם, וכ"כ בעט"ז, וסיים הש"ך שכן המנהג פשוט גם בזמנינו זה. עכ"ל.

והנה לפי זה פשוט דאם יש איזה עיכוב אפשר להקל בזה דלא יחתכו מהאגפים, וגם הצואר אינו מן הדין, דבלא"ה כהיום כו"ע חותכים ומפרידים הראש מן הצואר ומשליכים אותו לאשפה, ובהו די. דזה עצמו הוא חיתוך הצואר, ומפורש בדברי הרמ"א ז"ל שבענין חוטי הצואר כתב שבדיעבד אם הוסר הראש מן העוף סגי.

וראה בכף החיים שם (אות ט') שהביא דברי הש"ך סק"ז הנ"ל, ושכ"כ לה"פ (אות ו') וביא"ב בשפ"ז אות ה', ש"ג אות י"ד. אך ציין שהרדב"ז (סימן ש"ג) כתב שחותכין ראש הכנף בעוף, ודרך שם יוצא הדם, וכן דלועא, מחזיק ברכה אות ד', וזבח"צ (אות ה'), דהגם שבמדינתם אין חותכים עצם האגפים לשנים וכמ"ש הרמ"א, מ"מ נוהגין שחותכין ראשי הכנף קודם מליחה כמ"ש המחבר"ר בשם הרדב"ז.

ועי"ל ברמ"א (סימן כ"ב ס"א) בדין הורדין שכתב הרמ"א בהגה ואם הסירו הראש ממנו לא מיקרי שלם, ולכן נהגו להסירו מן העופות השלמות. עכ"ל. והלבוש (הובא בכה"ח שם אות ט"ב) כתב דעל ידי הסרת הראש הוי כאילו חתכו אבר ודיו, ומותר לבשלו ואפילו לא נשחטו הורדין דכיון דצוארו דק וקטן ואין בו רוב דם בורדין די בהסרת הראש. ואפילו בראש שלא נשחט בו אלא סימן אחד, ולא חתך בסימן השני כלל ונתקרה דם בתוך סימן השלם, די בהסרת הראש ובמליחה אפילו לקדרה. עכ"ל.

מאמרים ותשובות | שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

עו"כ בכה"ח שם (אות ח"י), בשם הרדב"ז (ח"א סימן ע"ג) שכתב דהחמיר על עצמו שלא לאכול אותם חוטמים שנמצאים בעופות מלאים דם אחר הבישול אלא אני משליך אותם ואוכל הנשאר, ורובם בירך העוף וע"כ לימד לאנשי ביתו לחתוך בירכי העוף קרוב לגוף, וכן בגף חתיכות שיצא הדם ע"י מליחה, ועכ"ז אם ימצא חוט מלא דם אני משליכו לחוש למחמירין. ואיני אוסר לאחרים אלא מניחים לנהוג כמנהגם, והביאוהו הכנה"ג ושו"ג ופ"ת בסימן ס"ה אות א'.

ועיין בש"ך שם (ס"ק י"א) המואר הבהמה צריך לחותכו לשתי חתיכות, וכן כתב הפר"ח ולה"פ. ושפ"ד כתב הטעם מפני שהצואר עב, וה"ה גדיים וטלאים שצריך לחתוך הצואר לשנים.

ומכל זה למדנו שבזה"ז שכולי עלמא מסירים את הראש של העוף וזורקים אותו, ועוד שבימינו יש נקיונות חזקים מאד, אם יש איזה סיבה שלא לחתוך אותם כדי שלא למתוח היחסים עם בעל המפעל וכיו"ב, אין להקפיד. ובפרט שלא לוקחים לא הכנפים ולא הצואר רק משאירים אותם לגוים, וגם מהטעמים הנ"ל, על כן אין להקפיד במקום הדחק, או איזה סיבה שכפי המובן בעל המפעל לא מעונין בשחיטה של היהודים, וע"כ יש להשתדל שלא להכביד עליו, דאם לא תהיה שחיטה במקום רובם קונים משל הגויים רח"ל, וכפי שכתב כב"ש.

ג. עו"כ בשאלה ג'. האם אפשר להשתמש במים שבהם השתמשו לשרות ולשטוף חמשים אלה עופות של נו"ט, והמים עכורים ויש בהם שומן וחתיכות בשר ופצעים נמצאים שם גם עופות שלמים של נו"ט וכו', וכן יש מכונה מיוחדת שחותכת ומחלקת העוף לחלקיו השונים, והם לא מוכנים להחליף המים, והוא מקפיד להמשיך לחתוך במכונה זו גם הכשרות והיא כבר מלוכלכת ומשומנת מכל רבבות הטרפות.

והנה אין זה צריך לפנים שיש להתחמק כל מה שאפשר מכל זה בתכלית הריחוק.

וההצעה שהציע כב"ש היא טובה עד מאד, שבתחילת כל שבוע יקדימו לשחוט השחיטה הכשרה ובודאי הקדוש קודם. וישתמשו בשלחנות נקיים (וסכינים טוב שיהיו מיוחדים שלכם) וגם המים נקיים לגמרי, והמכונה נקיה ועברו עליה ארבעים ושמונה שעות, והוי טעמה פגום. ומ"מ ישתדלו עוד לנקות ככל האפשר ולשפוף רותחים לפי האפשר, והבא להטהר מסייעים אותו מן השמים.

עוד שאל בענין שחיטת כבשים, שהגוי ממחר לחתוך את הצואר של הכבש להפריד הראש מהגוף מיד אחר השחיטה, האם אין בזה בעיני האם צריך לעבור לבית שחיטה אחר בגלל זה.

והנה בש"ע יו"ד (סימן כ"ג ס"ה) כתב מרן ז"ל, שיש מחלוקת של גדולי הראשונים אם יש שהייה אחרי שחיטת רוב הסימנים, דהיינו שהיה במיעוט בתרא, ולכתחילה יש לזהר שלא תהיה שהייה עד אחר גמר שחיטת כל שני הסימנים. והרמ"א ז"ל בהגה שם כתב, ואפילו בדיעבד המנהג להטריף. ולכן אם לאחר ששחט רוב שנים, שוהה הבהמה או העוף למות, יכנו על ראשו להמיתו, ולא יחזור וישחוט. (תה"ד לדעת רש"י).

נמצא שלדעת הרמ"א יש לאסור אפילו בדיעבד שלא ישחוט שוב לגמור שחיטת שני הסימנים דהוי שהייה במיעוט בתרא.

ומיהו משמע שאם גמר לשחוט ב' הסימנים עד תומם, שוב אין חשש שיחתוך בסכין, דלאו מידי עביד, שהשחיטה נסתיימה לגמרי, ולא שייך שהייה כלל, דשהייה היא אחת מחמשת ההלכות של השחיטה שהם הלכה למשה מסיני, ודינם הוא בשחיטה של שני הסימנים הקנה והושט, אבל משנגמרה השחיטה (שגמר לחתוך שני הסימנים לגמרי), כל מה שיחתוך מעתה בצואר וכו', הרי הוא ממש כחותך ברגל ואין בזה סרך שהייה כלל, ובנידון זה הרי בודאי מקפידים לשחוט את שני הסימנים

שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות | מאמרים ותשובות

הקנה והושט יחד, ורק אז בא הגוי וסכינו בידו לחתוך ולהסיר כל הצואר, אבל כבר אין בזה שחיטה ואין שייכות לשהייה.

אבל אין לומר דאפילו לא שחט אלא רובם של שני הסימנים ג"כ שרי להניח לגוי להמשיך לחתוך כל הצואר, כולל המיעוט בתרא של הסימנים, וזאת משום שהסכין שלו פגום לגמרי ואין שייך בזה שם שחיטה אלא נחירה, דאף על פי שיש מתירים בזה.

וכמו שכתב הש"ך שם (ס"ק י"ג) דהר"צ בשחיטות, כתב דמותר לשחוט (כדי לגמור הסימנים) בסכין פגום. אך הש"ך דחה את זה. וז"ל: ולא נהירא, וכן משמע מלשון הסמ"ק שכתב לא יחזור וישחוט בסכין או בקרדום לפי ששהה. וסתם קורדום פשום הוא שהוא פגום ואעפ"י כן אסר לחזור ולשחוט בו. ועוד דמ"מ אסור משום עיקור במיעוט בתרא, וכן כתב הב"ח (סימן כ"ד סוף סעיף י"ב), בדיני עיקור. וז"ל, ואם שחט בסכין פגומה אפילו לאחר שכבר שחט רובו בסכין כשר, אסור. ע"כ. ועיין בכה"ח (אות מ"ח) שהאחרונים פסקו כהש"ך והם לה"פ, ושם"ח ושפ"צ, וקומץ, וזב"ת, וזב"ר, ומנ"י, וזבח"צ. וע"ש גם באות מ"ט. שכן הסכימו לאסור גם בקורדום.

ולעיל כתב הכה"ח (באות מ"ו) בשם הפר"ח (אות ט"ו) שמנהג השוחטים כשנשאר מיעוט של הסימנים שלא נשחט, בקנה או בושט בין בבהמה בין בעוף, מושיט השוחט אצבעו בין הסימן לצואר ופוסק אותו המיעוט באצבעו תיכף ומיד בשעת השחיטה, כן המנהג פשוט אצלנו מהשוחטים הקדמונים, ונהגו בו משום דאפילו לסברת ההגה שפוסל שהייה במיעוט בתרא אפילו בדיעבד, היינו דוקא אם עשה כן דרך שחיטה, משא"כ בעוקר ביד שלא דרך שחיטה כלל, והרי הוא כמכה על ראשה שתמות, כ"כ פר"ח משם הרשב"א שהכשיר בהאי גוונא אפילו לרש"י, זבח"צ (אות ל"ד).

וכאמור מאחר והיום הרוב הגדול שוחטים כל שני הסימנים לגמרי ולא רובן, נדמה לי שזה ברוב גדול ועצום, על כן אין לחוש שהגוי יחתוך בסכינו, ובפרט דהוי ס"ס דמסתמא שחטו כל הסימנים, ותו ליכא סרך של שהייה כלל, ואפילו למיעוטא דמיעוטא שלא נשחטו כל הסימנים אלא רק רובם, מ"מ שמא הלכה כשחיטות הר"צ שהביא הש"ך דס"ל שבסכין פגום אין איסור. ועוד דכל זה הוא לשיתת הרמ"א אבל למרן העיקר דאין שהייה כלל במיעוט בתרא ובדיעבד ודאי שרי. נמצא דיש לפחות ג' ספיקות להתיר. דדעת הרמב"ם והרשב"א והר"ן דאין שהייה פוסלת במיעוט האחרון של הסימנים, וכמ"ש בבית דוד בייסוד הבית (אות ו'). ועפ"י נשחטו כל הסימנים, ואפילו נחוש למיעוטא דמיעוטא שנשאר חלק קטן מהושט שלא נשחט, שמא הלכה כהר"צ שבסכין פגום אין איסור.

ועוד דיש סברא גדולה לומר שבשאלה זו, שהגוי הוא שחותך הצואר ולא יהודי, וגוי ששחט אפילו ישחט בסכין בדוקה י"ב בדיקות ע"י מומחים, וראינו ששחט שני הסימנים בלי שהיה ובלי דרסה וכו', שחיטתו נבלה, ועל אחת כמה וכמה בזה שלוקח סכין קצבים וחותר, דודאי דאין שייך על זה שם שחיטה כלל, אלא זה כמו שמכה במקל או באבן להרוג הבהמה, שאין בזה איסור גם לסברת הרמ"א ז"ל.

ובאמת כן העלו האחרונים דע"י גוי מותר, והובאו בכף החיים שם (אות ב') שכתב בשם השמלה חדשה דע"י גוי מותר (לגמור לחתוך הסימנים), דלא מיקרי דרך שחיטה, אלא שכתב דיש למנוע אפילו ע"י גוי, משום דאין הכל בקיאים ויבואו לעשות ע"י ישראל. וע"ש שכ"כ כמה אחרונים וכ"כ זבחי צדק (אות ל"ז).

ובנידון זה דכאמור יש ג' ספקות, ולא הוחזק ששחטו רק רוב הסימנים י"ל דשרי לכו"ע ולא חיישינן שיעשו ע"י ישראל. והוא סמך גדול להקל בזה.

מאמרים ותשובות | שחיטת עופות וכבשים תחת הגבלות המלכות

והטוב טוב לנסות לשכנע את בעה"ב לעכב פעולת חיתוך הצואר עד אחרי שתמות הבהמה, מה טוב, ואם מתעקשים אפשר להקל וכנ"ל.

ועוד יש לצרף דעת השבו"י ח"ב (סימן ב"ד) שאם כבר יצא מתחת יד השוחט בהכשר שחיטה, שוב אין איסור לגומר השחיטה אפילו בסכין בדוק. וכאן השו"ב מומחה עם חבריו שוחטים ובודקים שנשחטו הסימנים, והגוי חותך כדרך עבודתו, אפשר שגם החולקים על השבו"י כגון הנוב"י מה"ת (הי"ד סימן ב') שדחה דברי השבו"י ככתוב בפ"ת (אות י') ועוד יודו בזה. ומאידך בכה"ח שם (אות ג') כתב שהגאון ערך נשלחן, ושלחנו של אברהם, ולב אריה הסכימו להשבות יעקב הנז'.

ועוד שבכה"ח שם (אות ב"ן) כתב שהתבו"ש (אות י"א) מצרד להקל כשאח"כ גומר השחיטה ולא השוחט עצמו, וסיים דאין להקל, וכ"כ כמה אחרונים וכן פסק הש"ך (סימן ס' ס"ק כ"ז), מ"מ בזה שיש כמה ספקות אפשר שכולם יודו להקל.

והלם ראיתי בספר בית דוד על הלכות שחיטה (סימן כ"ג אות ו') שהביא דברי החת"ס (סימן מ"ב) באחד שנשאר סימן אחד שלא נשחט, וגזו אותו במספרים, ומורה א' התיר דאין זה סכין. והחת"ס סיים דחלילה לסמוך על זה להקל.

עו"כ שם שבש"ע הרב (סימן כ"ד ס"ק ל"ו) דן בחתך מיעוט הנשאר במגל יד שכולו פגום, ואין בו מקום שחיטה כלל, והעלה דהמקיל בזה במקום הפסד מרובה לא הפסיד, ושאני קורדום דיש רווח כל שהו בין פגם לפגם.

עוד הזכיר שם דעת השבו"י הנ"ל ושהנוב"י דחה דבריו, ובספר דעת תורה (ס"ק כ"ג) הביא משם לב אריה, ושו"ת רבי חיים הכהן ראפפורט שהעלו להקל כהשבו"י ולב אריה. והעלה דקשה להקל אלא בצירוף צדדים אחרים.

עו"כ הב"ד ביסוד הבית להלן שהרב דעת קדושים (סימן כ"ב סק"א), כתב דעל פי רוב הסיבה ששוהה למות הוא משום שלא נחתכים הורידים, על כן יש לקורעם ועי"ז תמות מהר, ואין בזה משום צער בע"ח, שקורע גם העור דיש יותר צער בפירכוסה, ויהא זהיר בקריעתו שלא יגע במיעוט הסימנים שלא נחתכו ע"ש, ומזה אנו למדים שאם חותך בורידים ובעור ובבשר כל שאינו חותך בסימנים אין בו איסור שהייה, והנה לפנינו עוד סניף שלדעת הקדושים, בנידון השאלה שהגוי חותך ומסיר הראש כבש מן הגוף, אין בו איסור שחותך בבשר ובעור וכו' ולא בסימנים, ע"כ אין מקום להחמיר.

**בברכת התורה
שלמה משה עמאר
הראשון לציון
הרב הראשי לירושלים**

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

תשובה בכמה ענינים בתרומות ומעשרות

עש"ק 'חזון' תש"פ

לכבוד

הרה"ג **שי וקנין** שליט"א

בית המדרש "בית מרדכי ואסתר" קרית ים
השלום והברכה!

במאי דשדר לך מר כמה שאלות בעניני תרו"מ, ברשות כבודו אענה בקצרה על עיקרי הדברים.

א. האם נוהג מעשר עני בסוריא:

באמת פשוט הדין שצריך לנהוג מעשר עני, שהרי זיל בתר טעמא, שהנה מקור הדין הוא ברבינו הרמב"ם שכן פסק הלכה למעשה בהל' מעשר שני (פ"א הי"ד) 'מעשר שני הואיל וטעון הבאת מקום אין מביאין אותו מחו"ל ככבוד בהמה, לפיכך לא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא'. וכן פסק להלכה מרן השו"ע בס' שלא (סעי' קלא) 'לא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא'. את מקור הדין ציינו גו"כ הרמב"ם לגמ' בבכורות (דף נג ע"א) ובתמורה (דף דכ"א ע"א) ועוד, שם נאמר כי יש השוואת דינים בין מע"ש לבכור בהמה, וכיון שהם טעונים הבאה וכשם שאין מביאים בכור במהמה מחו"ל כך אין מביאין מעשר שני. וס"ל להרמב"ם שגם מדרבנן לא חייבו כלל מחמת זה במעשר שני. וכ"כ להדיא במהר"י קורקוס, כסף משנה וברדב"ז שם שאין כל דין מע"ש בסוריא, ולא נוהג כלל אף מדרבנן וכלשון המהרי"ק בסוף דבריו.

הנה אם כן פשיטא, שכל סברא זו שייכת רק במעשר שני, שיש בו עניני קדושה והבאה, אולם במעשר עני דלא שייך בו כלל עניני הבאה פשוט שיהיה נוהג וכדין מעשר ראשון. צא וראה את לשון רבינו הרמב"ן עמ"ס ר"ה (דף י ע"א בד"ה וזה שאמרו) 'זה"ר משה ז"ל (שם) סובר שכיון שהוא טעון הבאת מקום לא גזרו בו שינהגו כלל, ושאר מעשרות נוהגין שם מפני שעשאוהו כארץ ישראל לרוב הדברים, אבל בחו"ל מתוך שרצו לקבוע שם מעשר עני כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית תקנו שם כל המעשרות, עכ"ל. הרי להדיא שכל שאר המעשרות כן תיקנו בסוריא.

וכן ראיתי שכתב להדיא מרן החזו"א (עלה סי' יא אות יז) שם דן לגבי נטע רבעי אם נוהג בחו"ל מדברי הרמב"ם בהל' מ"א, ובתו"ד כתב שם: 'דהלא בסוריא ליכא מע"ש ומ"מ מעשר עני איכא, ומשמע דבשנה ראשונה ושניה אין מעשרין רק מעשר אחד ובשלישית נותנין מ"ע' הנה אם כן הוא הדין הלכה למעשה, שבשלישית ובשישית מפריש ונותן מעשר עני לעניים.

ב. מי שעלה באילן הנמצא בחצר המשתמרת, מה התירו לו לאכול בלי מעשר?

הנה מה שכתבתם להסתפק האם להתיר לו עראי או קבע, ודאי ט"ס בידכם, שהרי אכילת קבע ודאי שאי אפשר שהרי הגיע לעונת המעשרות, אלא מסתמא כוונתכם אם התירו לו עראי או גם פחות מזה.

דנה קיי"ל שפירות שהובאו מבחוץ דרך השער לתוך החצר, נקבעו למעשרות ואסורים אפילו באכילת עראי וכפי שפסק רבינו הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ד הל"ז) וראה עוד בקצירת השדה (מהדו"ח פ"י סע"י יא). ומאידך פרי הגדל באילן העומד בתוך חצר המשתמרת דינו שונה מאם הובא הפרי מבחוץ לתוך החצר. וזוה יש כמה פרטי דינים, שכתבתים באריכות בשו"ת חלקת השדה (ח"ב), והבאתי את פרטי הדינים בקצירת השדה (שם מסע' טו ואילך), ועיקרי הדין הוא שפרי קטן שנאכל בבת אחת, וקטפו מן העץ מותר לאוכלו בלא מעשר, ובתנאי שקוטף אחד אחד, וללא יקטוף את השני עד שיסיים את הראשון. אולם פרי גדול שלא נאכל בבת אחת, גם אם קטף אחד אחד כבר נאסר באכילה בלא מעשר, אלא אם יתוך ממנו בעודו מחובר, את החלק הזה יכול לאכול ללא מעשר. וכן באשכול ענבים, אם יוריד גרגר אחד אוכל בלא מעשר, הוריד אשכול נאסר באכילה ללא מעשרות.

הרי שבגדל בתוך החצר אין המדובר על עראי או על אכילת קבע, אלא על 'צירוף' שקטיף של שנים או אחד גדול הרי זה מצרף ונקבע, ואסור אפילו באכילת עראי. וכל זה כמבואר במשנה במעשרות (פ"ג מ"ח) וברמב"ם בהל' מעשר (פ"ד ה"טו-יח) ובשו"ע (סי' שלא סעי' פט). והארכתי בכל פרטי הדינים בקצירת השדה שם.

והנה כבר כתבתי שם שיש יוצא מן הכלל, וזה כאשר רוצה לקטוף כמות גדולה והוא באמצע אז מותר לאכול גם יותר מאחד. וכמו כן שהחצר קובעת רק לבעל החצר ולא לאורח שמגיע לזמן קצר, שבאופנים אלו, יכול לאכול עראי בלי מעשר גם יותר מאחד. הרי שבכל גוונא לא אחד איירי לגבי אכילת קבע שזה פשוט דאסור.

אלא שבשאלתך הזכרת לשון של הנמצא על העץ, שלשון זה מקורו במשנה, ברמב"ם ובשו"ע שם, שאם עלה לראש התאנה, ממלא חיקו ואוכל, שאין אויר חצר קובע למעשר, כלומר כל עוד שהוא בעץ למעלה [ולאו דווקא בראש העץ], ממלא חיקו ואוכל, והעיקר להלכה שאין נפ"מ בגובה העץ, וכמבואר ברדב"ז שם.

אולם פשוט שאין הכוונה לאכילת קבע, אלא הכוונה שגם יותר מאחד אחד, אך רק בכללי אכילת עראי, ולא באכילת קבע, ומרוב פשיטות הענין אין צורך לכתוב להדיא הדין, שהרי לאחר שהגיע לעונה"מ איך אפשר להתיר אכילת קבע? ובאמת שמצאתי שכן כתב להדיא במשנה ראשונה על המשנה שם וז"ל: ממלא חיקו ואוכל, לא שיאכל כולם בבת אחת דהוי אכילת קבע, ואסור אפילו בלא קביעות החצר משהגיעו לעונת המעשר. אלא ממלא חיקו ואוכל מעט מעט דהיינו עראי, עכ"ל. ופשוט.

ג. מה הביאור בדין לח ויבש בתרומות ומעשרות:

הנה האי דינא מקורו הוא בתוספתא תרומות (פ"ד ה"ה) "ירק שדרכו להשתמר יום אחד תורמין עליו יום אחד, שני ימים תורמין עליו שני ימים, שלשה ימים תורמין עליו שלשה ימים". וכן פסק הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ה ה"י) "אין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח ואם תרם תרומתו תרומה, כיצד ליקט ירק היום וליקט ממנו למחר אין תורמין מזה על זה אלא א"כ דרכו להשתמר ב' ימים, וכן ירק שדרכו להשתמר ג' ימים כגון המלפפונות כל שליקט בשלשת ימים

תשובה בכמה ענינים בתרומות ומעשרות | מאמרים ותשובות

מצטרף ותורם מזה על זה, ירק שדרכו להשתמר יום אחד בלבד וליקט בשחרית וליקט בערב תורם מזה על זה". וכן פסק מרן השו"ע (סעי' נח), שאין תורמין מן הלח על היבש, ולא מן היבש על הלח, ואם תרם, תרומתו תרומה.

והנה מהא שכתב הרמב"ם שאין תורמים גם מן הלח מוכרח שאין הטעם מחמת שיבש הוא רע ולח הוא יפה, שאם זהו הטעם, אם כן מדוע אין מפרישים מהלח שהוא היפה על היבש הוא הרע? ובאמת קושיא זו הקשה רבי דוד פארדו בביאורו חסדי דוד על התוספתא שם, שבתחילת דבריו כתב שהטעם הוא משום רע ויפה, אלא שהקשה מדברי הרמב"ם הללו. ושוב כתב שאולי הטעם מפני שלאחר יום אינו ראוי לאכילה, והוי חיוב ופטור, אלא שהקשה אם כן למה בדיעבד תרומתו תרומה, ונשאר בצ"ע. וכן הרב ערוך השולחן זרעים (סי' סט סעי' יג-יד) כתב שהטעם הוא משום יפה ורע [וכלשונו שם שזה הוא הטעם הברור], ונשאר בצ"ע על הרמב"ם, וציין שם שעל התוספתא לא קשיא, שכן היא לא התייחסה מן היפה על הרע. אלא שלעומתם רבינו הש"ך (על שו"ע שם ס"ק פג) כתב כדבר פשוט שהוא גזירת חכמים משום דדומה לב' מינים, ולכן גזרו על זה, הלכך בדיעבד הוי תרומה ע"כ. כלומר הוא טעם חדש וגזירה חדשה. וראה בחסדי דוד (שם) שהביא דברי הש"ך וגם עליו הקשה, שאם זה גזירה מיוחדת, אם כן מדוע מותר לכתחילה להפריש מתאנים על גרוגרות, ולא נחוש שנראה כמו שני מינים. ובספר דרך אמונה הקשה גם על יין וחומץ, איך מפרישים ומדוע לא נחוש שנראה כשני מינים.

אלא שהלכה למעשה גם אם צריך תוספת בירור והבנה, ברור בדעת הרמב"ם והשו"ע לאחר שפסקו שגם מן הלח על היבש לא מפרישים, מוכרח שטעם אחר להם, ולא מחמת מן הרע על היפה, ולכן ההלכה לא זזה מקומה. אלא שהן אמת ובימינו הלכה זו פחות מצויה, כיון שהתוצרת לכתחילה נכנסת לחדרי קירור ארוך או קצר, לשמור על איכות וחיי המדף של הפירות, וממילא אין הבדל בירקות אלו בין חדש לישן, אלא אם ממש התיישן וחזר להיראות כלח ויבש, שחזר הדין שאין להפריש ממנו לכתחילה.

ד. האם אפשר לחבר תרומה גדולה ותרומת מעשר בחתיכה אחת:

הנה ידידי דין זה ברור ופשוט, וכך מנהג ישראל בהפרשה להפריש פרי אחד או חתיכה גדולה, ולקבוע מקום לפי הסדר כלומר בצפון כל אשר יותר מהמאית שעתיד להיות תרומת מעשר, יהיה תרומה גדולה שהיא ניתנת בלי כמות מדוייקת, והחלק המדוייק יחד עם שאר הכמות הנמצא בפירות יהיה מעשר ראשון ושוב עושהו תרומת מעשר. ונמצאת שבחתיכה אחת במקום מסויים נמצא התרומה גדולה ובמקום האחר תרומת מעשר.

וזה ממש הא דשנינו במשנה (דמאי פ"ה מ"ב) הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלש ושליש ואומר א' ממאה שיש כאן ה"ז בצד וכו'. וכו"ה הנוסח המובא ברמב"ם (הל' תרומות פ"ג הל' כד), וכו"ה בשו"ע (יוד"ס סי' של"א סעי' כח): הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד. מפריש א' ממאה ומעט יותר. ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין. ומזה הטעם כתבו המפרשים מדוע בכל הנוסחאות כתוב לקרוא שם חולין למאית לפני תחילת ההפרשה, וכמבואר בתפארת ישראל (שם אות יד) וז"ל: "וב"ל דדוקא צ"ל כן, דאל"כ מדמפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר יחד, חיישינן שמא יקדים תרומת מעשר לתרומה גדולה להכי יאמר כן להיכרא". וכיו"ב כתב מוה"ר יוסף הלוי בשו"ת מטה יוסף (סוף חלק ב) כתב וז"ל: "צריך להקדים ולומר והרי הוא חולין לפי שאסור להקדים תרומה למעשר לפיכך אומר שלא הפרישו לשם מצווה אלא עדיין הוא חולין כמות שהיה".

ה. גרגרי טף אימתי גמר מלאכתם?

הנה ידידי מאכל זה הנקרא טף הוא הנקרא דוחן, וכבר כתבתי בתשובה להרה"ג רבי ראובן וואבשט שליט"א [מיום ח אדר תשס"ז] לגבי כמה מאכלים של יוצאי אתיופיה, ובתוכם על צמח זה שהוא ממיני הדוחן ועל כן ברכתו שהכל וכן כתבנו שם לגבי פסח, ועוד. וכן לגבי הבירה 'טלה', וכתבתי לדון שם לגבי תרו"מ בבירה הנעשית מהעלים של עץ ה'גשו', אלא שלגבי עלים אלו היה לו ספק שמא זה גמ"ל, וכתבתי לדון בדין 'עלים' שפטורים מתרו"מ.

אלא שלגבי גרגרי הטה, שהם ממשפחת הדגניים, אולם אינם מחמשת מיני דגן, אלא מין ממיני הדוחן. ולכן מוצרים הנעשים מקמח טף, אם לא מעורבב בהם מיני דגן, ברכתם שהכל. והנה קיי"ל גם בתבואה וגם בקטניות שגמר המלאכה שלהם הוא גמר מלאכת השדה, התבואה ממירוח הכרי, ויש אומרים שהוא ברירת התבואה מן המוץ לאחר הדישה. ובקטניות הוא מזמן הניפוי בכברה מן העפר המעורב בהם, וכל זה כמבואר במשנה במס' מעשרות (פ"א משנה 1) וברמב"ם בפ"ג מהל' מעשר, ובשו"ע סי' שלא סעי' פב ואילך.

הנה אם כן לאחר שכל מלאכת השדה הסתיימה ולכאן לארץ מגיעה או קמח, או גרגרים מוכנים ללא המוץ [ראה שיעורי ברכה סי' שלא דין ד ובהערה שם], וכאן מייצרים קמח, הרי זה נחשב שגמר המלאכה נעשה בחו"ל, ובפרט שהוא אצל נכרי בחו"ל, וראה עוד בשו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' כט אות ב, ודוק. וראה עוד בקצירת השדה מהדו"ח פ"ט סעי' ד ובהערה שם. ובפ"ו סעי' יט בהערה בד"ה ומכל לגבי סויה ושאר צמחים העומדים לתעשיית השמנים, ודוק היטב בדברינו שם.

ו. האם חייב לקבוע מקום לפירות [צפון או דרום] ומה דין דמאי ומה דין משקים?

הנה כבר בנוסח שבמשנה בדמאי (פ"ה משנה ב) נאמר: ומעשר שני בצפונה או בדרומו ומחולל על המעות. וכ"כ הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ט הל' ו') וכך פסק מרן בשולחן ערוך (סי' של"א סעי' קלט) שקודם שיפדה את המעשר שני יקבענו בתחילה, ע"י שיאמר: מעשר שהוא בצפון או בדרום מחולל על מעות אלו.

וברור שדבר זה נצרך, כדי שלא יהיה מצב שבאותו מקום שעשינו מעשר ראשון נעשה גם את המעשר שני. שהלא במעשר ראשון בנוסח המשנה נאמר: ושאר מעשר סמוך לו. ומה אם אותו הסמוך הוא בצד צפון? ובע"כ צ"ל שכאשר אמר המפריש במעשר ראשון שהוא יהיה "בצד זה שהפרשתי" בהכרח שהוא הצביע על מקום מסוים. והוא א"כ יודע היכן עשה את המעשר, ושוב במעשר שני הוא כבר יודע היכן לא לעשותו וזהו שהמשנה נתנה לו את שתי האפשרויות, או צפון - אם עשה מעשר בדרום, או דרום - אם עשה מעשר בצפון.

אמנם אם למעשה יעשה הכל עם הצבעה ביד על מקום מסויים, או בארגז מסויים שמבחינת הכמויות וכל הנצרך זה מתאים, ויאמר שמעשר ראשון בארגז זה, ומעשר שני או עני בארגז זה, ודאי דמהני, והעיקר שקבע מקום שלא יקבע את המקום של שני המעשרות במקום אחד.

ובורדאי שהוא הדין גם בדמאי, אלא שבדמאי כדינו יש פחות בעיה זו, שהרי לא התקינו אלא להוציא תרומת מעשר ומעשר שני, ואם כן לכאורה לא היה מקום להצריך זאת. אלא שאם כוונתך על ספק טבל הנוהג בימינו, שם בפועל מפרישים כל הפרשות כולם כדת רק ללא ברכה וללא חובת נתינה, ואם כן גם בזה יש לחוש שלא יקבע אותו מקום לשני מעשרות ולכן יש צורך לקבוע מקום בנפרד לכל מעשר. [ובדין דמאי וספק טבל ראה מש"כ בקצירת השדה בפ"א (סעי' ח) ובהערה שם].

ומה ששאלת על משקים, ברור שגם בזה יש להיזהר, וצריך לקבוע מקום כדת, אלא שכאן צריך זהירות אם יאמר צפון או דרום, והם ישנו את מקומם כי הם נוזלים, ולכן צריך או להפריד בכלים נפרדים, או שיאמר בחלק העליון והתחתון ועי' בשו"ת מנח"ש למרן הגרשז"א (ח"א סי' סב אות ז) ובעוד אחרונים.

ז. האם גם בזה"ז חובה לדקדק שתרומת מעשר תהיה במדוייק?

הנה לגבי תרומת מעשר נחלקו התנאים, כאשר בגמ' בגיטין (דף ל ע"ב) ס"ל לאבא אלעזר בן גמלא, שגם תרומ"ע כדין תרו"ג ניתן מאומד. אולם סתם משנה במס' תרומות (פ"ד מ"י) שתרומת מעשר אין מפרישין מאומד אלא במידה מדוקדקת. והכי ס"ל להרמב"ם הלכה למעשה בהל' הלכות תרומות (פ"ג ה"י) וז"ל: 'תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד, אלא מדקדק בשיעורה ואפילו בזמן הזה, שהרי שיעורה מפורש בתורה. הנה אם כן הדגיש רבינו הרמב"ם שהדין הוא אפילו בזמן הזה.

וראה היטב בנו"כ הרמב"ם, וראה במעשה רקח ודוק בדבריו, וראה במעדני ארץ על הרמב"ם כאן מה שכתב על דבריו. ועוד מה שיש לדקדק על דברי הרמב"ם בסעי' לאחר מיכן התבאר במפרשי הרמב"ם ואין כאן המקום להאריך.

אלא שהן אמת שרבינו הרדב"ז כתב בשו"ת (ח"ב סי' תשלא) בהאי לישנא: 'עוד דע כי מה שאמרו המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים הטעם הוא מפני שהטבל מעורב בו ונמצא הכהן או הלוי אוכל טבלים. אבל השתא שתרומת מעשר עומד לשריפה ואין הכהן אוכל אותה אף על פי שירבה במעשרות לית לן בה דהא לקלקלה אזיל'. אולם להלכה לא מבואר בפוסקים כדעתו, וכן הכרעת השו"ע (של"א סעי' כד) 'תרומת מעשר אין מפרישים אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה, ואפילו בזמן הזה'.

ובאמת שבכל אחד מן הדינים האמורים, יש עוד מקום להאריך, אולם לא עת האסף הצאן, ובע"ה עוד חזון למועד, וחקל מהדברים כבר ביררנו בספרים השונים וכמבואר כל דין במקומו.

בברכה והצלחה

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

הפרשת ונתינת מעשר עני בטבל ודאי ובספיקות

הקדמה: השנה החדשה הבאה עלינו לטובה בעזרה"ת היא השנה השישית למנין שנות המעשר, ז"א השנה השישית שלאחר שנת השמיטה הקודמת. בשנה השלישית והשישית משנות המעשר מפרישים מעשר עני במקום מעשר שני המופרש בשאר השנים (וסימנך = אבד"ה - מעשר שני, ג"ו - מעשר עני).

על פתחינו עומדת מצוה יקרה זו של הפרשת ונתינת מעשר עני לעני, ודווקא בעת הזו שבה התערערו לאחרונה הרבה ממוסדי עולם, ובפרט בתחום הכלכלי, מוטל עלינו להתחזק ביתר שאת במצוה יקרה זו.

וכבר הזהירו חז"ל בזה במסכת אבות, והעמידו עובדה ברורה: "בארבעה פרקים הדבר מתרבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, ברביעית ובשביעית מפני מע"ע שבשלישית ובשישית..." וכן בשאר הזמנים מפני גזל מתנות עניים. וביארו שם המפרשים [ע' תוי"ט, ועוד] שהיא מידה כנגד מידה למי שלא נתן מעשרות עניים כדין.

ומאיך, איתא במדרש תנחומא (שמות פ"א פס' יח): "אמר רבי אלכסנדר גיטלין כוחן של בעלי מעשרות, שהופכיין את הקללה לברכה, שבכל מקום שנאמר בו השקפה לשון צער הוא... חוץ מזו שנאמר "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך...", ולא עוד אלא שהופכים קללה לברכה".

המאמר שלפנינו עוסק בפרטים שונים באופן ההפרשה ונתינת המעשר בפירות טבל ודאי, ודין ההפרשה והנתינה בספיקות למיניהם, כגון בספק אם כבר הופרשו תרו"מ, ובספק חייבים בתרו"מ, ובספק פירות שנת מע"ש ספק מע"ע, ובספק בכמות כשהתערבו.

*

אופני ההפרשה והנתינה בטבל ודאי

בפירות שהם טבל ודאי, שעדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, צריך לתת את מעשר העני לעני, ואין שום היתר להקל בזה [ואף מי שחשש במעשר ראשון בטבל ודאי בזה"ז שלא לתת ללוויים, כדי שלא להחזיקם כלוויים, במעשר עני אין היתר].

נתינת מעשר עני בטבל ודאי ובספיקות | מאמרים ותשובות

ואפילו אם בעל הפירות הוא עני גמור, חייב לתת לאחרים את מעשרותיו, ואינו מעכבם לעצמו [ושונה מתרומה ומעשר ששם הכהנים והלוויים המפרישים מעכבים לעצמם], וכפי שדרשו חז"ל "להזהיר לעני על שלו".

אלא שיש לברר כיצד מתבצעת בפועל הנתינה לעני? על כך נפרט בעז"ה.

א. כשנותן לעני את המעשר

כאשר יש אפשרות למפריש לתת את פירות המעשר לעני, יפריש עשירית מהפירות שנותרו לאחר הפרשת מעשר ראשון ויתן לעני, וזה עיקר צורת מצות ההפרשה והנתינה. את העשירית יחשב לפי מידה, משקל או מנין.

כמו כן יכול לאמוד עשירית ולהוסיף עליה באופן שיהיה ברור לו שאינו פוחת משיעור המעשר, ואם מוסיף ונותן לעני יותר מעשירית אין בכך כלום, ובלבד שיאמר שעשירית מהפירות הם מעשר עני בדרום הפירות המופרשים. אמנם אם יאמר שכל הפירות המופרשים הם מעשר עני, ויש שם יותר מעשירית [בירושלמי מובאת דעת ר"י שסובר שאם טעה בכדי שהדעת טועה מועילה ההפרשה, והוא תנאי בית דין. אמנם ברמב"ם לא מצאנו שהזכיר זאת לדינא], אף שפירותיו מתוקנים [ואין כאן חסרון של חלות שאינה מבוררת, וכמבואר בגמ' בקידושין נא.], אבל פירות המעשר מקולקלים, שכן אותם הפירות הנוספים על המעשר אינם מתוקנים ממעשר עני שלהם, והם בטבלם, שהרי לא התכוין להפריש עליהם מעשר עני, אלא רצה שהם עצמם יהיו מעשר עני, ונמצא שהם עצמם אינם מתוקנים* [כפי שמוכח מרש"י בקידושין נא. ומתוס' במנחות נד: סוד"ה וניטלת, ומכל הראשונים, וראה באפיקי ים ח"א סי' יד שהרחיב בזה ובדברי הירוש'].

אכן, מי שטעה והרבה במעשר עני יכול מי שהפירות המופרשים שייכים לו כעת [אם הפירות עדיין אצל הבעלים יתקן הוא, ואם כבר ניתנו לעני, יתקן העני] לתקן הפרשה זאת בנקל, ע"י שיאמר: עשירית מהפירות שנשארו טבל יהיו מעשר עני בדרומם.

*

בהפרשה זו שמפריש בפועל ונותן לעני יש לשים לב כיצד הופרש מעשר ראשון. אם בהפרשת מעשר ראשון לא הוצאו פירות המעשר, אלא נשארו בין הפירות, וכגון שזיכה אותם ללוי, וחזר וקנה ממנו, וכדומה, או שהבעלים מנוי על "בית המעשר", גם לצורך הפרשת מעשר ראשון, והמעשר מזוכה ללוי, והבעלים משאיר את הפירות אצלו מדין "המלוה מעות את הכהן והלוי להיות מפריש עליהם מחלקם" (משנה בגיטין ל.), במקרה זה יש לשים לב לשני פרטים. ראשית, עליו לחשב למעשר עני עשירית מהפירות ללא המעשר ראשון, כדי שלא יהיה מרבה במעשרות, שהרי פירות מעשר ראשון אינם חייבים במעשר עני.

בנוסף, כשלוקח את העשירית למעשר עני [במקרה הנ"ל], יש לשים לב שמפריש מהפירות שהם טבל ודאי, ולא יטול מהפירות שכבר קרא עליהם שם מעשר ראשון, שהרי בכך הוא מפריש מפטור על החיוב ולא חלה ההפרשה. לפיכך, מאחר שבמקרה הנ"ל לא כל הפירות שלפניו טבל, אלא יש

א. אגב, ראה בדרך אמונה בהלכות מעשר פ"א הל' יד ס"ק צה על דברי הרמב"ם שבמרבחה במעשרות מעשרותיו מקולקלים שהרי הטבל מעורב בהם, כתב בד"א היינו דבר הטבל למעשר או למע"ש. ותמהתי מדוע לא הזכיר גם מע"ע כפי שביאר קודם לכן בס"ק צב. וחשבתי שכוונתו כדלעיל, שאת המע"ע יכול לתקן מינייה וביה. אך זה אינו, שהרי גם מע"ש יכול לקרוא שם בדרום הטבל, ולפדותו. ובדקתי במקור הד"א - בחידושי הרב דוד עראמה, מובא בס' הליקוטנים שם, ולשונו אחרת - דבר שהוא חייב במע"ש או במע"ע, ואולי כוונתו שמעשרותיו מקולקלים היינו במע"ש מאחר שאותו חלק לא יפרישו עליו מע"ש או מע"ע. אמנם כפי שכתבנו לעיל דעת כל הראשונים אינה כן. ומ"מ בד"א כנראה נפלה טעות כלשהי בהעתקה.

מאמרים ותשובות | נתינת מעשר עני בטבל ודאי ובספיקות

כאן פירות מעשר ראשון שפטורים ממעשר עני, צריך להפריש רק מפירות הטבל. לפיכך, אם לא זזו הפירות ממקומם משעה שקרא שם מעשר ראשון על הפירות שבצפון, יכול לקחת עשירית מהפירות שבדרום למע"ע. אולם אם הפירות כבר התערבו, ואין ידוע היכן הטבל והיכן החולין, בזה לא יוכל להוציא עשירית ולקרוא לה שם מע"ע וליתנה לעני, שמא חלק מהפירות הם פירות פטור, אלא יצטרך לקרוא שם מע"ע לעשירית מן הטבל שבדרום הפירות, וההפרשה חלה על אותה עשירית שמשמים ידוע שהיא טבל, ואח"כ יוציא מן הפירות כשיעור מע"ע, ויתן אותם לעני במקום הפירות המעורבים [ואינו צריך לזכות בתחילה לאותו עני את המעשר המעורב בפירות, ואח"כ לתת לו מהפירות או דמיהם, אלא די בכך שיתן לעני את חליפי הפירות, שהלכה כחכמים שעשו בזה את שאינו זוכה כזוכה. ראה משנה בפאה פ"ה מ"ב, ורמב"ם הל' מתנו"ע פ"ד ה"י, והל' בכורים פ"ט ה"ג]. ולהלן נרחיב בזה בעז"ה.

*

וכשמפריש תרו"מ ממשקאות, כגון מיין, ורוצה לתת את המע"ע עצמו לעני שלפניו, אם הוציא את המעש"ר בפועל, יכול גם להוציא את המע"ע בפועל כשיעור, ולקרוא שם מע"ע. אולם, אם השאיר את המעש"ר בחבית, וקרא לו שם בצפוננו, וכדלעיל, לא יוכל להוציא אח"כ עשירית למע"ע, שהרי המשקה בתנועה, ומתערב, ונמצא שכשמוציא הוא נוטל גם מהמעש"ר המעורב, והמעש"ר פטור ממע"ע, ונמצא מפריש מהפטור על החיוב [ואמנם אם היין מעורב היטב לאחר הפרשת מעש"ר, מספיק היה לו לקחת קצת יותר מ-11.1%, ובכך יש לו 10% מע"ע, שהרי יש בילה. אבל בדרך כלל המשקה אינו מעורב בשווה אחר קריאת שם מעש"ר, אא"כ יערב היטב, ולכן אם ירצה להוציא מע"ע, יצטרך להוציא עד כ-20% כדי שיהיה לו ודאי 10% טבל במופרש]. ולכן כשרוצה לתת את המע"ע עצמו, ואת המעש"ר אינו מוציא, יכול להוציא יין לכלי אחר לפני תחילת הפרשת מעשר ראשון, כשיעור שיצטרך למע"ע לאחר הפרשת מעש"ר, ואז יקרא שם מעש"ר בתוך החבית שיתקן גם את המופרש לכלי, ואח"כ יקרא שם מע"ע למשקה שהוציא לכלי, ויתנו לעניים. ואם לא עשה כן, אלא קרא שם מעש"ר בחבית בצפונה, ואינו יכול להוציא את המע"ע, הדרך הפשוטה היא לקרוא שם מע"ע בדרום היין החייב [בכל מקום שהוא], ואז מוציא כשיעור המע"ע ונותן לעני, כדין מתנות עניים המעורבות, וכמבואר לעיל.

ומ"מ לכתחילה כשרוצה להפריש מעשרות במשקאות ואינו מוציא את המעשר ראשון, ובפרט בספק טבל, שאז המעש"ר נשאר בפירות, ראוי ונכון לקרוא שם מעשרות בעליונם של המשקאות או בתחתיתם, ולא בצפונם או בדרומם, כגון - מעש"ר בעליונו של הכלי, ומע"ע [או מע"ש] בתחתיתו של הכלי - מפני שגם אם עדיין יש תזוזת משקים בכלי, עיקר העירוב שלהם הוא בתנועה סיבובית, ופחות מלמעלה למטה. וכ"כ בחזו"א.

בנוסף, לפני תחילת הפרשות באופן הזה [שהמעש"ר נשאר בתערובת, וכן הוא בכל ספק טבל], יש להמתין שהמשקים ינחו בכלי, ולא יהיו בתנועה, כדי שיוכל לקרוא להם שם במקומם, ושלא יתערבו בין הפרשת מעש"ר למע"ע [או מע"ש].

*

ב. בביאור הטעם שבתערובות וכדו' עשו שאינו זוכה כזוכה, ואילו בהמלוח מעות אינו כן, ראה מהר"י קורקוס בהל' בכורים שם ובקה"י גיטין סי' כב [ע"ש שדן לבאר את דברי הכס"מ, ומהנראה שלא היה לפניו מהר"י קורקוס, שנדפס על הדרך מאוחר יותר, שהוא המקור להכס"מ].

ב. הדין כשאין לפנינו עני, וכשהפירות עומדים להתקלקל

כאשר אין לפנינו עני לתת לו את המעשר או את חליפיו, כאמור לעיל, יכול להפריש את המעשר ולהניחם אצלו עד שימצא עני לתת לו.

אמנם אם הפריש ועדיין לא מצא עני, ורואה שהפירות עתידים להתקלקל, ישום את מחיר הפירות ויניח את מעות השומא [או ירשום לעצמו את מחירם] עד שימצא עני, וכן יכול לתרום את השווי לאחת מקופות הצדקה המחלקים לעניים, ואת פירות עצמם יאכל הוא או שימכור. וכל זה הותר מדין השבת אבידה מאחר שהפירות עתידים להתקלקל. מקרה דומה לזה יתכן כאשר הסיטונאי מפריש, וכמויות ההפרשה גדולות מאד, ועניים לא יבואו למחסן לקחתם, מאחר שאין להם צורך אלא בכמויות קטנות, ולא שווה להם להגיע. במקרה כזה יש לדון שאם הפירות ישארו עד שיבואו עניים הם ייפסדו, ומפני השבת אבידה יהיה ניתן לשום.

חשוב להדגיש שהיתר זה, להניח מעות במקום הפירות אף שלא נתן עדיין לעני, אינו אלא אם כן ייפסדו הפירות ומשום השבת אבידה, אך זה אינו צורת קיום מצות נתינת מע"ע, שכן פירות המעשר הם ששייכים לעניים, ואותם צריך לתת, וא"א להחליט לתת לעני דמים. וברור הוא שמי שיש לו פירות מעשר עני אינו יכול להחליט שהוא נותן לעני את דמיהם. הרי זה דומה לפירות ששייכים לפלוני בבעלות גמורה, והוא אינו כאן, ואדם אחר שרואה שהפירות עומדים להיפסד חייב מדיני השבת אבידה למנוע את הפסד הבעלים, ולכן לוקח ואוכל או מוכר אותם, והמעות יהיו לבעלים. ברור לכ"א שאע"פ שהמוצא רשאי ומצווה לעשות כן, אין זה אלא במקרה כזה, ומדין השבת אבידה, אך אם הפירות אינם נפסדים, ובאדם ולוקח פירות או חפץ חבירו, ע"מ לתת לו דמים תמורתם הרי הוא גזלן גמור.

צא ולמד מדברי הגמ' בגיטין ל. [וכן הוא בירושלמי] לגבי המלוה מעות את הכהן הלוי והעני שהפרעון הוא בפירות המעשר שישארו אצלו [כפי שיובא להלן], שהגמ' שואלת כיצד עושה כן והא לא באו לידו, והוזקקו לתירוץ כפי שיובא להלן, ולא תירצו שכיון שהכהן או הלוי והעני פורעים את ההלוואה סגי, וע"כ שצריכים לקבל בפירות² [וגם תירוץ הגמ' שעשו שאינו זוכה כזוכה אינו מתיר אלא כשהעני מתרצה לכך מראש. וגם תירוץ זה לא נפסק להלכה לגבי המלוה מעות].

*

ג. אופני נתינה נוספים כשאין לפנינו

א. מזכה ע"י אחר

כאשר העני אינו לפנינו לתת לו את הפירות [והמפריש לא עושה הסכם עם העני להיות מפריש עליו מחלקו, שזו צורת הפרשה מומלצת בפרט למי שאין עני לפניו, וכפי שיתבאר להלן בעז"ה], יכול המפריש להקנות לעני על ידי אדם שלישי את הפירות, דהיינו שיאמר לו הגבה את פירות המעשר לפלוני העני, וכשהשלישי מגביה זוכה העני בפירות [וכן הדין בהקנאה בשאר דרכי הקנין המועילים], והעני הוא הבעלים לעשות כרצונו. ויכול העני להמתין עד שיוכל לבוא לקחתם, או שיחזור וימכור לבעל הפירות את הפירות תמורת סכום מסוים כפי שמסכמים, וסכום הכסף ישאר כחוב של הבעלים לעני. כמו כן, אם רוצה העני, יכול לתת לבעלים את הפירות ללא תמורה, שהרי

ג. ואפילו לפי שיטת הר"ן בחולין קלא. לגבי אנסו מלך גרנו שכתב מה לי הם מה לי דמיהם, זה אינו אלא כשאין פירות לתבוע אותם, והנידון שם על תביעת ממוני גבן במקום שיש מצוה, ומדין משתרשי ליה, אבל כשיש פירות ביד הבעלים אינו כן. וראה גם בקה"י בגיטין סי' כב שכ"כ, וע"ש שביאר כיצד מועיל נתינה מדין עשו שאינו זוכה כזוכה.

את הפירות הוא כבר קיבל, ונתקיימה המצוה, ויכול לנהוג בפירות כרצונו. וכן יכול העני להסכים עם הבעלים שהוא נותן לו רשות לאכול את הפירות, ולא בדרך מכירה, והבעלים מצדו יתן לו סכום מסוים. במקרה זה יכול העני להסכים לכל הנ"ל גם לפני שהפירות קיימים, ואין כאן משום מקנה דבר שלא בא לעולם, שהרי העני אינו מקנה לבעלים את הפירות אלא רק נותן לו רשות להשתמש בהם [ויכולים לחזור בהם]. ומ"מ הקנין שמקנה הבעלים את הפירות לעני צריך להיות לאחר שהפירות לפניו.

ב. מכירי עניים

אופן נוסף שבו העני זוכה בפירות אף כשהוא אינו לפניו הוא ב"מכירי עניים", כלומר כאשר בעל הפירות רגיל תמיד לתת רק לעני מסוים, ואינו נותן לאחרים, זוכה העני בשעת ההפרשה בפירות אלו גם ללא קנין נוסף. דין זה מבואר בגמ' בגיטין ל., על המשנה המובאת לעיל "המלוה מעות את הלוי ואת העני להיות מפריש עליהם מחלקם...", ושאלה הגמ' והא לא אתו לידיה, ותיריך רב במכירי כהונה ולויה. וכן פסק הרמב"ם בהלכות מעשר פרק ז הל' ו. וברש"י בגיטין שם מבאר טעם דין זה, וכיצד ניתן לזכות ללא קניינים, וז"ל: "... מכיריו ואוהביו שאינו רגיל לתת תרומות ומעשרות אלא לכהן זה [גיר' אחרת - אלא להם], הלכך כיון דמילתא דפשיטא דלדידהו יהיב להו, אסחי להו שאר כהני דעתייהו, והוה כמאן דאתו לידייהו דהני" [ואכ"מ לבאר אופן חלות קנין זה]. לאחר שזכה העני בפירות בכל מקום שהוא מדין מכירי עניים, יכול הוא לעשות בפירות כרצונו, וכפי שהרחבנו לעיל, שיכול להרשות לבעלים לאוכלם בחינם או בתמורה.

אמנם יש להעיר כמה הערות בדין זה. ראשית - לכאורה פשוט הוא שדין מכירים אינו אלא כשיש מכיר אחד בלבד למתנה זו, ובדין שלפניו זו, ויש עני אחד בלבד שאינו נותן אלא לו, אבל אם יש שני עניים שרגיל לתת להם, פעם לזה ופעם לזה, אף שסברת רש"י ששאר עניים מסחו דעתייהו, מ"מ עדיין לא קנה את הפירות אף אחד משני העניים, ויצטרך לזכות להם. ויש לשים לב לכך. לדוגמא: מי שרגיל לתת לבני משפחה אחת, לפעמים לאב, ולפעמים לבנו [שאינו סמוך על שלחנו. ולכאורה גם כשנותן לבן הסמוך על שולחן אביו אם הפירות שייכים לו עצמו. ואכ"מ לדון בפרטי דין זה], או כשהאב נותן כל פעם לבן אחר שאינו סמוך על שלחנו.

ואף שבלשון הגמ' נאמר מכירי כהונה ולויה בלשון רבים, וכן במפרשים, אין כוונתם שגם כשיש שני מכירים חל דין זה, אלא כתבו בצורה זו מפני שביארו יחד דין מכירים לכהונה ולויה, ויש מכיר אחד לכהונה ואחד ללויה, וכללו בלשון רבים. וכן מדויק ברש"י שצוטט לעיל שכתב לפי הגיר' שלפניו "אלא לכהן זה".

ומ"מ נראה שאם יש לבעה"ב מספר מכירים שהוא נותן להם ממעשרותיו, אלא שכל אחד מקבל מעשר מסוים שהוא אך ורק לו, וכל האחרים מסחי דעתייהו ממעשר זה, גם לזה יהיה דין מכירים. לדוגמא - את מעשר היין נותן הבעלים אך ורק לראובן. את השמן נותן רק לשמעון, ואת התבואה נותן רק ללוי, לכולם דין מכירי כהונה במתנות מסוימות אלו. ויש בזה נפ"מ מעשית למי שחותם על הסכם "המלוה מעות" שיתבאר להלן, ויש לאותו אדם מכירי עניים נוספים, כגון שמקבל כשרות מגוף נוסף וגם בו יש לו הסכם כזה, הרי שאף שיש לו שני מכירים שונים, מ"מ בפירות שמופרשים ע"י גוף כשרות אחד יש לו מכיר אחד בלבד, וכן בשני. ועדיין צ"ע.

הערה נוספת - כיצד נהיה אדם מכיר? כמה פעמים צריך לתת לאותו אדם ולו בלבד כדי שיהפך למכירו? ומה הדין אם חותם הבעלים שמכאן ואילך כל מעשר שיהיה לו יתן אך ורק לאותו מקבל, האם זה מספיק להופכו ל"מכיר"? ישנם שאלות שונות בנושא זה. ומ"מ למעשה נוהגים לזכות לו ג"פ, ומאחר שמודיעים שאין המתנות אלא לו הרי זה מכיר. ועוד חזון למועד.

נתינת מעשר עני בטבל ודאי ובספיקות | מאמרים ותשובות

הערה נוספת - כתבנו בפשטות שיש מושג של מכירים לעניים. אלא שידוע שדעתו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל לא היתה כ"כ נוחה בדין מכירים במעשר עני, מאחר שבירושלמי בגיטין שם (פ"ג ה"ז) דן גם בשאלה כיצד זוכה הכהן הלוי או העני במתנות שביד הישראל והרי לא הגיעו לידו [ובתירוץ הראשון תי' כתירוץ האחרון שבבבלי שעשו שאינו זוכה כזוכה, ע"ש]. ובתי' השני תירצו שמדובר במכירים, כתירוץ הבבלי הראשון, אלא ששואלת הגמ': והא תנינן עני, ויש מכיר לעני? ולא תרצה הגמ' כלום. ולכאורה אפשר ללמוד שתירוץ זה נדחה מחמת קושיא זו. ולפי זה דעת הירוש' שלא שייך דין מכירים בעניים.

אלא שלכאורה הדין פשוט שיש מכירים גם לעניים, כדמוכח מדברי רב בתלמוד בבלי שתירץ את המשנה שכללה את העניים עם הכהנים והלוויים, ועל כולם תירץ שם שמדובר במכירים. ולא מצינו שנחלקו עליו בזה שם. וגם הרמב"ם פסק בהלכותיו שם שיש מכירים לעניים. ועוד, הן לא מובן מדוע לא יהיו מכירים לעניים, ומ"ש ממכירי כהונה או לזיה? ואכן, במל"מ בהל' מעשר שם ביאר שקושיית הגמ' שאין מכירים לעניים היא לגבי מעשר עני המתחלק בגורן ששם חייב לתת לעני הבא ראשון [דין זה וגדריו נכתבו כבר בהרחבה נפלאה ע"י רבינו ראש המכון הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א בכמה מקומות בספריו חלקת השדה, ובעיקר בח"ב סי' לב וסי' לו, ובביכורי שדה פרק ב, וכן במאמרים בתנובות השדה גליונות 7-11. וכן כתבנו בזה בתנובות שדה גליונות 148-149]. ולכאורה זו גם כוונת הפני משה על הירושלמי שם "ויש מכיר לעני - בתמיה, הא צריך ליתן לעני שבא ראשון". והיינו במתחלק בגורן. אמנם כיום המעשר שני המדובר אינו שייך לדין המתחלק בגורן, וא"כ פשוט שגם להירוש' יש מכירי עניים. וכן נוקטים לדינא.

הערה נוספת - הגר"ח קנייבסקי שליט"א בד"א בהל' מעשר פ"ז ה"ו בביאור ההלכה שואל כיצד מקיים מצות נתינה ע"י מכירי כהונה, והרי במצות נתינה לא יוצא יד"ח בכך שבורר לו כהן לתת לו, אלא צריך לתת לו ממש, דהיינו שיעשה מעשה נתינה, והכא נהי שאין כהן אחר בעולם וממילא שייך לכהן, מ"מ הוא לא קיים מצות נתינה, שהרי לא נתן, איך קיים המצוה... ע"ש שהאריך לדון בשאלה זו. ואמנם לענ"ד יש לעיין בעיקר שאלתו, שכן עד עתה היה נראה לענ"ד שהנתינה היא כהכשר מצוה שייגיע ליד המקבל, ועיקר מצות הנתינה היא שתהיה המתנה ביד המקבל ובבעלותו, ומאחר שבמכירי כהונה זוכה בזה סגי [אמנם כנראה שאלתו היא לפי מה שביאר בקה"י גיטין שם שמכירי כהונה אינו קנין גמור, ויכול הבעלים לשנות, ע"ש].

*

ד. נתינה ופרעון מדין המלוה מעות

לאחר האפשרויות הקודמות הגענו לדרך הנוספת שבה ניתן לקיים את מצות הנתינה לעני, כאשר בפועל במקרים רבים זו דרך נוחה ובטוחה, ובפרט למי שיש כמה הפרשות וכ"ש בשווקים הסיטונאיים, כשרוצים להסדיר את הנתינה מראש מחשש שיארעו לו תקלות וימצא שהפירות אינם מתוקנים, או שהעני לא יקבל את מתנותיו לא בפירות ולא תמורתם. גם ה"מכון למצות התלויות בארץ" פועל בדרך זו, ויכול כל מפריש להצטרף ל"בית המעשר" של המכון, ולהימנות להפרשה בדרך זו הן למעשר ראשון והן למע"ע.

המקור לכך כבר כתוב ומפורש במשנה בגיטין הנ"ל: "המלוה מעות את הכהן הלוי או העני להיות מפרישים עליהם מחלקם...". המקרה הפשוט בזה הוא שעני [וכן כהן או לוי] שצריך הלוואה מקבל הלוואה מהמלוה, כאשר מתנים ביניהם שהפרעון יהיה בכך שכאשר למלוה יהיו פירות מעשר עני יזכה אותם לעני [בדרכי הקנין האמורים לעיל, או שיזכה ע"י אחר, או במכירי עניים. והובא לעיל שבירוש' ובבבלי תירצו שזכיתו של המלוה היא מדין עשו שאינו זוכה כזוכה, אלא שלא

נפסק להלכה, והמלוה, שהוא המפריש, יעכב את הפירות לעצמו, ויחשבו מה שווי פירות המעשר שמעכב המלוה אצלו, וסכום זה ינוכה מההלוואה, כך ינכה עד שתסתיים ההלוואה.

בפועל, כשמשמשים בדרך זו, אין אפשרות לחשב את שווי הפירות לניכוי, ולנכות באופן פרטני, ועל כן נכתב חוזה העונה לבעיות הנ"ל.

באופן כללי תחשיב ההלוואה לגבי הצרכן הפרטי הוא שיש אומד מהי כמות ההפרשות של מעשר עני שיכולה להיות לו במשך השנה, כאשר קרוב לעשירית מכך היא למעשר עני [וה"ה למעשר ראשון]. ומאחר שהשומא היא לפי דמי פירות בזול, מחשבים את דמי הפירות בזול של המעשר עני של כמות הפירות העתידי, וסכום זה נותן המפריש לעני כהלוואה, והחוב מנוכה והולך עם ההפרשות. אמנם במקרים רבים למפריש אין בפועל די פירות מעשר מטבל ודאי שבהם יכול לנכות מההלוואה, וא"כ עלול להיווצר מצב שבו ההלוואה לא נפרעה במלואה, והרי אין אפשרות לקיים חשבון פרטני ביחס לפרעון ההלוואה. משום כך ישנו תנאי נוסף בחוזה ההלוואה האומר שאם לא יהיה למלוה יכול בכמות המתאימה לסכום הכסף הנ"ל, הרי הוא הפסיד את חובו. תנאי נוסף קיים בחוזה, כדי לאלם את כוחו של העני המקבל כמכירי עניים, מוסיפים שהמלוה מתחייב שיתן באופן קבוע את המעשר ראשון שיהיה ברשותו בכל שנת ההסכם רק ללוי הנ"ל, ודינו יהיה כמכירי לוויה.

קיימים פרטים נוספים בדין זה, ראה בהרחבה בספרי ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א בבכורי שדה ובקצירת השדה (ובמהורה החדשה של קצירת השדה שיו"ל בעז"ה בקרוב ח"ב פרק יח).

*

ה. דין הקורא שם מעשר אך לא מוציאו בפועל

פירות שהפריש מהם תרו"מ, וסיים מקום למעשר עני כדין [וה"ה במעשר ראשון], אלא שהשאיר את פירות המעשר בין הפירות, ולא נתנם לעני [או ללוי], אע"פ שהוא כגזול את המתנות, מ"מ הפירות מתוקנים ויצאו מידי טבל. וכבר הרחיב בדין זה מוריננו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א בספרו בכורי שדה (פ"ה סע' א, וכן בתנובות שדה גליון מס' 7). ושם הובאו דברי הגאון רבי צבי פסח פונק זצ"ל בכרם ציון הר צבי סי' ה - טו, שהרחיב בזה, וכתב שאף שמצינו שהגר"ש קלוגר וכן השואל ומשיב סוברים שמי שמפריש תרו"מ ע"מ שלא לקיים את מצות הנתינה לא חלה ההפרשה, מ"מ רוה"פ חולקים וסוברים שגם אם ההפרשה והנתינה הינם מצוה אחת מ"מ מוציא מידי טבל בהפרשה. והביא שם שכ"כ רש"י ביומא פג. ויעוד, וכן משמע מהמל"מ ומהר"ם בן חביב והשאג"א והחת"ס ושו"ת יעב"ץ, וכן הכריע הגרצ"פ להלכה. ובבכורי שדה שם כתב שכן פסקו החזו"א מעשרות סי' ז ס"ק כד, וכ"כ במנחת שלמה ח"א ריש סי' נג, ובציץ אליעזר (ח"ד סי' יענף ב), ומביא שם שכן היא גם דעתו של מוריננו הראשל"צ הג"ר מאיר חי עוזיאל זצ"ל. וכן פסק מופה"ד מרן הראשל"צ הג"ר עובדיה יוסף זצוק"ל (ילקוט יוסף אור ודרך הל' תרו"מ סע' ד), ע"ש.

ועל כן במקרה כזה צריך הבעלים לתת ללוי את המעשר שהשאיר בין הפירות, מפני שזה חלקו של הלוי. אלא שא"א לתת ללוי את פירות המעשר, שהרי אין מקומם ידוע בין הפירות, וע"כ יתן לעני פירות מהמעורב בכמות פירות המעשר שהיו, ודי בכך, וכפי שהתבאר לעיל עפ"י המשנה בפאה פ"ה מ"ב שבזה עשו שאינו זוכה כזוכה. כמו כן יכול הבעלים להקנות בקנין המועיל לעני מסוים את פירות המעשר בכל מקום שהם, ולהגיע להסכם עם הלוי שהוא קונה ממנו את הפירות חזרה, ויתן ללוי מעות כפי שמסכמים ביניהם.

ואולם יש להדגיש, כל זה הוא דווקא כשהמפריש יודע שהוא מפריש עשירית לעניים, אלא שמחליט להשאירם אצלו בגזול, אבל מי שאינו מבין את מעשה ההפרשה, וחושב שעליו להפריש

נתינת מעשר עני בטבל ודאי ובספיקות | מאמרים ותשובות

רק יותר מאחד ממאה, ולומר נוסח הפרשה, ובכך עלתה לו ההפרשה, ואינו יודע כלל שעשירית שייך לעניים, בכה"ג אין הפרשתו הפרשה. כ"כ הגש"ז אורבך במנחת שלמה ח"א סי' נג. וע"ש שכ' שבמיוחד הדין כן במעשר עני שאין בו קדושה, וכל ההפרשה היא לצורך הנתינה.

*

ו. הקונה פירות שידוע שתיקנו אותם מאיסור טבל, אך המעשר מעורב בפירות

הקונה פירות שידוע עליהם שהמפרישים קוראים שם מעשר עני בדרומם, אך אינם מוציאים בפועל את המעשר אלא הוא נשאר בתערובת, האם על הקונה להוציא ולתת לעניים כשיעור המעשר, וכדין מע"ע המעורב בפירות [שמעתי שיש מגופי הכשרות מי שאינו מקפיד שמקבל הכשרות יוציא בפועל את הפירות, אלא הם אומרים לו לעשות כן, אבל אם בזה לא יעשה כדבריהם אין זה עניינם, שכן אין לזה שייכות לכשרות המוצר, שהמוצר כשר גם כן, אלא שבעה"ב גוזל את העניים]? והנה זה ודאי שאם הקונה קנה רק מקצת מפירות, בודאי שאינו חייב לתת, מאחר שטוען שפירות המעשר אינם בידיו, והמע"ע. אבל השאלה היא באחד שקונה את כל הפירות, וברור שמעורב מעשר בחולין, האם יכול לומר לעניים לאו בעל דברים דידי את, שהרי הפירות כבר מעורבים, או לא. ובעיקר יש לשאול הלכה למעשה כאשר מפרישים ביין ושמן, ומעש"ר ומע"ע מעורבים בשווה, שהרי יש בילה בלח, וא"כ ביד כל קונה יש מעשר ביחס לכמות שיש לו.

בספר קצירת השדה פט"ז נו"נ מוריני הרב שז"ר שליט"א בזה בטוב טעם וראיותיו עמו. ומ"מ לענ"ד שלולי דיני קנין ביאוש היה נראה שיתן כשיעור פירות מעשר מהתערובת, ואח"כ ינסה לתבוע את הבעלים, ולא ידחה את העני, שכן ממונו של העני נמצא בתערובת. ואולם בדרך כלל אין נפ"מ בזה מאחר שאם בעל הבית לא מפריש העניים מתייאשים, ובפרט מאחר שהוא ממון שאין לו תובעים [ושייך יאוש במתנו"ע, שכל העניים מתיאשים, כמבואר בדין מאימתי כל אדם מותרים בלקט, משילכו בה הנמושות. וכן במקומות נוספים], ולאחר שהגיע ליד הקונה יש גם שינוי רשות. ומ"מ דין זה עדיין צל"ע. ועוד חזון למועד.

**

הרה"ג
אביחי בן ססי
שליט"א

אלעד
מחוקרי המכון

בעקבות ה'הלום' המרוקאי

עניני האתרוג המובא ממרוקו

למהדרין במצוות בכלל ובארבעת המינים בפרט, חיפוש אחר אתרוג מהודר לברכה, הינו בהחלט 'פרויקט' בפני עצמו בתוך כל ההכנות לחג הסוכות. 'משימה' זו מתחילה עוד בעשרת ימי תשובה ומובא בסה"ק שיש בזה אף כהוספה למטען הזכויות לטובה ביום הדין, ויש שלפעמים יתחילו בחיפושים אף לפני ר"ה. הזריזים תמיד ירצו להקדים כמה שיותר בכדי 'לתפוס' אתרוג נאה ומהודר עוד לפני שישזפו בו עיני ההמונים שיבואו לשוק ארבעת המינים בין יוה"כ לחג הסוכות.

מלאכת הברירה, העיון והבדיקה של האתרוג דורשת עין מקצועית, חדה ושימת לב מרובה לכל פרט בפרי ההדר העדין, אולם עוד לפני שמגיעים לשלב זה אנו עומדים בפני החלטה חשובה לא פחות והיא: על איזה סוג של אתרוג אנו נרצה לברך. בראש ובראשונה, הסיבה שמצריכה מחשבה והחלטה בענין זה ידועה לכל והיא בעיית 'האתרוגים המורכבים'.

על פולמוס הלכתי זה נשפך דיו רב וקולמוסים רבים נשתברו, ומאמרנו זה לא בא לעסוק בענין זה בכללותו. היום, בעידן הפרדסים המפוקחים ע"י ועדי הכשרות השונים המוציאים את האתרוג מחשש [ודאי בכל מקרה] של בעיית ההרכבה, לכאורה לציבור הרחב אין הרבה מה לחשוש, אולם כנראה דבר זה עדיין לא מספק לגמרי את אלו שרוצים להיות בטוחים שמה שיטלו עם הלולב אכן יהיה אתרוג 'אמיתי' בעל יחוס 'למעלה בקודש' שלא התערבב בו שום פרי הדר אחר במשך השנים וכאן נעוצה ההחלטה מאיזה זן של אתרוגים כדאי לקחת למצוה.

מודעות הפרסום של מוכרי האתרוגים, קוראים לנו לבוא ולהתרשם ממבחר האתרוגים שברשותם: זן תימני מקורי, אתרוגי 'קלבריא' הידועים ואתרוגים מיוחסים מפרדסו של מרן החזו"א זצ"ל, אולם כל 'מבין' באתרוגים וחדי העין לא יפססו מודעה שתוביל אותם למוכר שיש ברשותו אתרוגים מרוקאים.

על יופיו המיוחד והמרהיב של האתרוג המרוקאי - אין חולק וידוע לכל אחד שיש לו קצת 'מושגים' בארבעת המינים אולם, אנו נרחיב במקצת את היריעה דוקא על חשיבותו הרבה ויחוסו הרם של אתרוג מהזן הזה, היאך וכיצד תפס לו מקום נכבד בין זני האתרוגים הידועים זה רבות בשנים כאינם מורכבים.

בעקבות ה'יהלום' המרוקאי | מאמרים ותשובות

ככל הנראה, החכם הראשון שהתייחס לנושא זה של כשרותם וחזקתם של אתרוגי מרוקו הוא רבי מרדכי אשיאו זצ"ל שחיבר שו"ת בשם: 'הגיד מרדכי'. (הספר יצא בשאלוניקי בשנת תר"ה בעוד שהוא עצמו נפטר בשנת תקצ"ח) ושם בסימן ה כתב: 'שהאתרוגים הבאים מתרודאנת ומשאר ערי המערב, הנם בחזקת כשרות'.

בספר 'ישרי לב' (חלק או"ח ערך 'אתרוג') להראשל"צ הרב דוד חזן זצ"ל מובאת עדות מכמה מחכמי המערב בעקבות שאלה שנשאלה לגבי אתרוגים שהגיעו ממוגאדור למכירה בלונדון וזו תורף העדות: 'נדרשנו מעט"ר מו"ר מרן הגאון הגדול ראשל"צ המלך דוד וכו'.... ע"ד האחרונים של עיר 'קארונדת' (כך במקור א.ב.ס.) יע"א שבערי המערב הפנימי אם הם מוחזקים בכשרות ואנן בדין הדריס פעה"ק מילידי המערב מעולם לא שמענו ולא ראינו מי שערער או פקפק על האתרוגים הנז' וכל ערי המערב דיינו עוב"י מארוקו וע"ת פאס ומקנאס וטיטואן ורבאט וסאלי ומוגאדור יע"א כרך וכל הסמוך לוקחים מהם למצות אתרוג מידי שנה בשנה כי הם מוחזקים בכשרות באין פוצה פה כלל וכבר ידוע שהעיקר היא החזקה'.... ובסיום 'העדות' חתומים הרבנים: הרב משה טוליראנו, הרב רפאל יוסף חרוש והרב דוד בן שמעון.

וכאן כותב הראשל"צ הרב דוד חזן זצ"ל את פסיקתו בענין: שאל נשאל דוד לחוות דעי על אודות האתרוגים של ערי מערב הפנימי יע"א אם יש בהם שום חשש מורכב ואם שמענו שהיה מי שפקפק בהם ע"ז באתי אל האר"ש בשבטי ישראל הודעתי נאמנה כי הן כהיום שכחי פעה"ק תוב"ב רבים ונכבדים דאתו ממערבא דרבנן תקיפי דפקיע שמייהו הע"י וחקרתי ודרשתי מפייהם והעידו בגודלם איך האתרוגים של עיד קארונדת (תרודאנת) יע"א הם מוחזקים בכשרות כלי שום פקפוק וחששא כלל ומעולם לא שמעו ולא ראו מי שפקפק בדבר האתרוגים הנז' כלל ומימי עולם ושנים קדמוניות ראשונים כמלאכים רבני וגאוני כל המערב זלה"ה לוקחים היו מהם ומהם היו שולחים לעדי פראנקיאה למכוד בכתב המ"ץ ומעולם לא היה מי שפקפק עליהם ואחר כל הכבוד הזה אני מאשר ומקיים דברי החכמים הע"י מאחר שהעיקר כדברים אלו הוא חזקת הכשרות וכל

האתרוגים מערי מערב הפנימי כבר הוחזקו בחזקה מעליא דהם כשרים בלתי חשש הרכבה.

גם רבי חזקיהו מדיני זצ"ל באחד מספרי ה'שדי חמד' שחיבר הביא זאת: 'ואתרוגים הבאים מערי מערב הפנימי אם יש בהם שום חשש מורכב, שאלו ע"ז מלונדן מהרב רל"ץ מוהרד"ך וחקר ודרש והעידו ג' רבני העיריות ההם שאין בהם שום חשש והוא ז"ל אישר וקיים דבריהם' (אסיפת דינים מערכת ד' מינים סי' א אות ד)

לפי עדויות של אנשים, ואף בפוסקים וכאמור לעיל מובא שב'תרודאנת' שנמצאת במחוז סוס (Souss) בקניון המבודד ברכס הרי האטלס המרוחקים, ישנם פרדסים גדולים של אתרוגים שם הם 'מוחזקים בטרה'.

מצינו ששם מחוז זה מוזכר בצורה מפורשת בענין שאנו עוסקים בו בשו"ת 'יפה שעה' (או"ח סי' מד) לגאון רבי מכלוף אביחצירא זיע"א וז"ל: וידוע שאנן בני מערבא, רוב האתרוגים וכמעט כולם הם באים מערי סוס בתרא וקבלה בידינו מאבותינו ואבות אבותינו דור אחר דור, שהאתרוגים ההם הם כשרים אליבא דכו"ע בלי שום פיקפוק. וכ"כ כתב מורנו הגאון רבי יוסף משאש זצ"ל לגבי המצאות האתרוגים בתרודאנת (אוצר המכתבים ח"ב מכתב אלף רלז) לחכם אחד מג'רבא: ואודות העיר תארודאנת היא במרוקו ידועה ומפורסמת והיא המספקת אתרוגים למראכ"ש ולכל ערי מרוקו ואלג'ירי ומעולם לא נשמע על אתרוגיה שיש בהם חשש הרכבה, והרב שלהם איני מכירו ואם ירצה כבודו יכתוב לרבני מראכ"ש שיודיעוך איש אמונים להסתחר עמו בזה ושלו, ע"כ.

לא רק מחכמי הספרדים העידו בצורה כזו החלטית על חזקתו של האתרוג המרוקאי, גם פוסקים מקרב עדות אשכנז שחיו לפני 1300 שנה סמכו את ידיהם על חזקתם. אחד מהם הוא רבי אברהם בנימין קלוגר זצ"ל בנו של הגאון המפורסם רבי שלמה זצ"ל. דבריו לא מפורסמים לכול, כי לא הובאו בשום ספר אלא מדובר במכתב ששלח לבנו הרב יהודה אהרון מברדיטשוב והתפרסם בעיתון 'הצפירה' שיצא בפולין בשנת תרנ"א בעצם חתימת ידו של הרב הגאון מהרא"ב קלוגר אבד"ק בראדי:

'נדרשתי לאשר שאלני בני יקירי החרוף ובקי החכם השלם מוה' יהודא אהרן נ"י מבארדיטשוב אשר שאלו אותו כמה רבנים וכן גבירים היות כי בשנה הזאת התאזרו חיל כל הרבנים הגאונים ממדינת רוסיא ליטא ופולין ויצאו כאיש אחד חברים לאסור איסר על אתרוגי קורפו ואגפ'י דבר שכבר נצטער אותו צדיק אממ"ר הגאון רשכבה"ג זצ"ל ולא היה מברך עליהם עד יום פטירתו כמובא הדבר בארוכה בס' תולדות שלמה לבני הרב הנ"ל נ"י להגיד להם חוות דעתי על אתרוגים הבאים ממדינת מאראקא [מרוקו] אם יש לברך עליהם ואם נודעים לי מכבר ואם בימי אממ"ר הגאון זצ"ל היה נודעים פה לכן אודיע קושט אמרי אמת כי האתרוגים הללו נודעים לי זה יותר משלשים שנה וכבוד אממ"ר הגאון זצ"ל בעצמו היה מברך עליהם וגם אנכי אי"ה אם יהיה לי בשנה הזאת אתרוג ממאראקא אברך עליו ואין להרהר אחריהם כלל וע"ד אמת וצדק באעה"ח יום א' י"ב מנחם אב תרנ"א לפ"ק בראדי הק' אברהם בנימין קלוגער בהגאון מוהרש"ק זצ"ל'.

גם בעל ה'ערוך לנר' בספרו תוספת ביכורים כתב בהתפעלות על האתרוג המיוחד הזה וכמו שנביא דבריו לקמן במעשה מיוחדת.

לאור ההתענינות הרבה באתרוגי מרוקו בשנים האחרונות ובעקבות פניות בנושא זה אל הרב אלישיב זצוק"ל, יצאה משלחת למרוקו לפני מס' שנים שנועדה לעמוד על טיבם של אתרוגי מרוקו המפורסמים ולהכיר מקרוב את דרכי גידולם. (הסיור נערך בחודש אייר תשנ"ה) חברי המשלחת היו הדיין א. ד. דונר שליט"א והדיין י. גוקאוויצקי שליט"א (לונדון) הרב י. לוי שליט"א (יוהנסבורג) ופרופ' ר' אליעזר גולדשמיד. בנוסף, הצטרף אליהם גם פרופ' מ. אל-עותמני ממרוקו, מומחה להדרים מן המכון החקלאי הממשלתי באגדיר. להלן חלק מתיעוד המסע המיוחד הזה.

אחד מאיזורי גידול האתרוגים נמצא בדרום מרוקו כ-100 ק"מ מזרחה מן העיר 'אגדיר' ככל הנראה זה המקום העיקרי בו גידלו אתרוגים עד היום במרוקו בקנה מידה מסחרי. לאחר נסיעה באזור מדברי למחצה, מגיעים לפאתי הרי האנטי אטלס בסביבות הכפר 'אסדס' שם נכנסים לערוץ נחל הררי שבו גדלים האתרוגים. עצי האתרוג גדלים בצפיפות רב במאות חלקות קטנות בין עצי פרי אחרים: גפנים, תאנים, תמרים, חרובים ועוד. במעלה הנחל נובע מעין שממנו מזרימים את המים בתעלות בצורה פרמיטיבית להשקות את האתרוגים, באזור המדברי הזה מתנהלים החיים עדיין כלפני מאות שנים, ללא מים הזורמים בצינורות וקו חשמל. (עדות זו נכונה עד לשנה הזאת. א.ב.ס.)

בכל האזור אין עצי הדר מזנים אחרים, לשאלות המשלחת בדבר הסיבות שהביאו לגידול אתרוגים באיזור זה, השיבו הכפריים הברברים שידוע להם שהיו בסביבה זו ישובים יהודיים וכנראה שגידול האתרוגים הותחל עבורם לפני דורות רבים. עובדת קיומם של ישובים יהודיים עתיקים בחלק זה של מרוקו מתאשרת ע"י היסטוריונים למיניהם.

עצי האתרוג שבאזור בו בקרו חברי המשלחת, נראים דומים בכל לאתרוגים המוכרים לנו. לרבים מן האתרוגים יש פיטם אבל מצויים גם כאלו ללא פיטם. עוד סימן חשוב ומיוחד הוא העדר צבע ורוד אדמדם בפריחה ובלבלוב הצעיר, צבעם של הפרחים באתרוגי מרוקו הוא לבן צהבהב.

בעקבות ה'הלום' המרוקאי | מאמרים ותשובות

במהלך הסיור בחנה המשלחת עצים רבים בחלקות שונות ככל שיכלו. בשום מקרה לא מצאו סימני הרכבה. גזעי העצים חלקים עד לפני הקרקע וכל הענפים הפורצים מתחת לפני הקרקע היו ענפי אתרוג בלבד. החקלאים המקומיים בעלי החלקות לא ידעו מראש על בואה של המשלחת כך שלא כווננו את החלקות בהן הם בקרו ולא היתה להם כל אפשרות להסתיר עצים מורכבים במידה וישנם כאלה. בתשובה לשאלותיהם הם חזרו והדגישו שאין הם מרכיבים ומעולם לא הרכיבו את האתרוגים מכיוון שגידול האתרוג מצליח בידם בלא הרכבה. חברת המשלחת השתכנעו דיים לרבות פרופ' אל עותמני שהחקלאים באזור זה לא הרכיבו אתרוגים מעולם והעצים הגדלים כיום באזור זה הם בלתי מורכבים.

שיטת הריבוי העיקרית של עצי האתרוגים שם היא על ידי 'יחורים' שאותם מכינים מענפי העצים שבאזור. במהלך הסיור נתקלו חברי המשלחת בחקלאים שעסקו בהכנת יחורים לצורך שתילת חלקה חדשה ראינו אותם עם חבילות של ענפים, אותן שמו במי הנחל כדי שהיחורים ישמרו רעננים. היחורים נשתלים בצפיפות במרחקים של כמטר אחד בין העצים. שיטת ריבוי אחרת היא כריתת העץ עד לפני הקרקע וחידוש גוף העץ מענפים היוצאים מאזור השורשים נתקלנו בכמה מקרים גם בשיטת ריבוי נוספת הברבה של ענפים מעצים מבוגרים בשיטה זו מכופפים ענף ארוך ומטמינים אותו בקרקע עד שהוא משתרש לאחר מכן מנתקים את הענף מן העץ המקורי והוא הופך לעץ עצמאי לדברי החקלאים עצים הגדלים מיחורים מתחילים לתת פרי כעבור שנים ואלה מחידוש גוף כעבור שנתיים.

מהו הסיכוי לגדל את אתרוגי מרוקו בארץ?

האם ניתן לגדל אתרוגי מרוקו בארץ? מסתבר שכן, אולם כדאי לזכור שתנאי האקלים, הקרקע וגורמי המחלות המצויים בארץ שונים מאוד מאלה השוררים באזור גידולם המקורי של אתרוגי מרוקו. מלבד זאת, מציאותם של הדרים אחרים בסביבה יכולה להביא ליצירת פירות מרובי זרעים ולכך עלולה להיות השפעה על צורת הפרי.

מעדות שנמסרה לנו השנה מהרב יצחק לוי שליט"א ששהה בחודש אלול במרוקו הובהר, כי ישנם עוד מקומות שבו מגדלים אתרוגים מלבד רכס ההרים הנזכר, ובידיעה ברורה הם נעשים מיחורים וכאמור לעיל. גם ששאלנו לגבי עצם ההרכבה בשנים האחרונות הוסבר לנו כי הדבר אינו נצרך ברגע שהעץ שגדל מיחור מקבל את הטיפול הראוי לו 'בהשגחה צמודה'. (אגב נספר שהמצב השנה אינו מעודר כ"כ עקב בצורת קשה שפקדה את האזור)

תוכו כברו

ידועה הדעה המובאת בפוסקים שאחת מן הבדיקות שניתן לברר האם האתרוג מורכב או היא לראות האם גלעיניו/זרעיו שוכבים או עומדים, (ע"י משגיב סי' תרמח ס"ק סה), דא עקא שבאתרוג המרוקאי אין כלל זרעים. טענה זו הינה 'בעוכריו' של האתרוג שגורמת לחשש בכשרותו של האתרוג, אולם יש לזכור כי מאידך גם בדבריהם לא הוזכר שהעדר גרעינים פוסל באתרוג.

הרב שרגא שלומאי זצ"ל, ת"ח מכפר הרואה ואף בעל פרדס אתרוגים ומומחה בתחום כתב ע"ז רבות (קונטרס פרי עץ הדר עמ' 59-56) ודעתו היתה נחרצת בדבר שיש לפסול את אתרוגי מרוקו הנמצאים בימינו בגלל טענה זו. וכן כתבו בשם הרב יחזקאל אביגדור ברטלר שליט"א תלמיד החזו"א שכאשר בדק החזו"א זצ"ל אתרוגי מרוקו וראה תוכנם אמר שהם מורכבים. (קובץ אהלי שם ח"ט עמ' ר"ז)

אמנם, גם על טענה זו יש פוסקים שכתבו שאין בה ממש וכך כתב הגאון רבי מכלוף אביחצירא זיע"א בשו"ת יפה שעה (בסי' הנז' לעיל): ומעשה שהיה כך היה שחכמי בית שמש באו אצלי ודרשו

ממנו בירושת"ו, לתת להם שני אתרוגים מן הבאים אלי בכל שנה ממרוקו באמצעות ידידים שיש לי בצרפת, באומרם שרוצים לנטוע אותם בגינה אחת הסמוכה למקום דירתם, ונענית לבקשתם וכשפתחו האתרוגים הנ"ל לא נמצאו להם גרעינים בפנים בכלל לא זקופים ולא שוכבים, ונתפלגו על זה. ובשנה זו שהיא שנת התשל"א באו אלי שלשה אתרוגים הדורים ממרוקו, בעוקץ שקוע ובליטות ואמרת לי לנסות עוד בסימנים הפנימיים שהם מוהל וגרעין זקוף, ופתחתי שנים מהם ומצאתי המוהל כדין ואין שום גרעין לא זקוף ולא מושכב, ותמהתי על זה ואסרתי שחובתי ואעשנה לחפש בסה"ק, ובצאתי חופשי מצאתי מציאח מחיפוש להגאון חת"ס ז"ל בחאו"ח סי' קפ"ג שאחר שהביא דברי הפוסקים ראו"א כתב בסוף התשו' דבאתרוגים שיש להם סימן שבחוץ עוקץ שקוע, ובליטות הרבה הו"ל שני סימנים ושוב אין לנו לחוש שמא ימצא בסימנים הפנימיים היפך מזה. ואפילו נמצא איזה אתרוגים בסי' הפנימי היפך אין לחוש אפי' לאותו אתרוג אם היה אפשר לצאת בו אחר שנחתך כיון ששני סימנים טובים, ועכ"פ אין לחוש לשאר אתרוגים שבאותה תפוסה כן נלע"ד.

גם הגאון הגדול הרב שמואל הלוי ואזנר זצ"ל כתב באחד מספריו

תשובה בעניינו לגאון הרי"ד הארפנס שליט"א מגניו יורק, הרב ואזנר התייחס אף הוא בתשובה בנוגע להחשש שעלה עקב חסרון הגרעינים וכך כתב: אבל פשוט דאין גרעינים מיסוד תנאי הכשר אתרוג, כמו שאין גרעינים מתנאי שאר פירות כגון גפן כמו שכתוב בתשובת מהרש"ם. ובסוף התשובה הוסיף את העובדה הבאה: ובשנת השמיטה לפני י"ד שנה קבלתי גם אני אתרוג מאראקא נשלח משם ע"י הגאון הצדיק ר' רפאל ברוך טולידנו וזה"ה האב"ד מקנס מרוקו שכבר הי' פה וראיתי כמה אתרוגים אלה היו חשובים בעיני צדיקים דשם, ומשפחה זו כבר היתה שם כמה מאות שנה והשתמשו בזה. (שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן עו)

גם על ענין זה עמדו חברי המשלחת שנסעו למרוקו וכך מובא בהמשך תיעוד המסע: מקובל שאתרוגי מרוקו הם חסרי זרעים=גרעינים ויש בפוסקים מי שראה בכך טעם לפגם.

במהלך הסיוור בדקו חברי המשלחת אתרוגים שנותרו במקום מעונת החורף. מתוך 20 אתרוגים שפתחו, ב 10 היו זרעים ושלושה מהם היו מלאים זרעים! לפי נסיונו של הרב ישר לוי, באתרוגים בעלי צורה מעוגלת יש בדרך כלל זרעים ואילו אתרוגים צרים-מאורכים הם חסרי זרעים. לפי זה מובן שדווקא האתרוגים המאורכים המגיעים לשוק המצטיינים ביופיים, הם חסרי זרעים. עצם היווצרותם של פירות חסרי זרעים היא תופעה נפוצה וידועה ברבים מזני ההדרים (כגון אשכולית 'מרש' ומנדרינה 'סטסומה'). כמו כן ידועים זני הדרים (כגון קלמנטינה) שבהם נוצרים זרעים בעיקר כאשר מצויים בסביבה עצי הדר מזנים אחרים שאבקתם מפרה ביעילות את פרחי הקלמנטינה. העדר זרעים אינו שכיח באתרוגים אבל כנראה שבזן האתרוגים המרוקאי ובתנאים המיוחדים של איזור אסדס, המתאפיין בהעדר זני הדר אחרים היכולים להפרות באבקתם את פרחי האתרוג, מסוגל גם האתרוג ליצור פירות חסרי זרעים. ע"כ. (יש פוסקים שטענו שמדובר באתרוגים שעדיין לא התבשלו כל צרכם ולכן אין להם עדיין גרעינים, אולם קצת קשה לקבל טענה זו, כי עינינו הרואות שהם בצורה, צבע וגודל הנותן להם מראה הדור ביותר וגם האתרוג התימני הקטן ביותר שחסר לו 'גמר בישול' שהרי ידוע שיכול להגיע למס' ק"ג - יש לו גרעינים. א.ב.ס.)

עתה נראה, דאם היו הפוסקים שחששו ל'מורכב' באתרוג המרוקאי בעקבות התופעה של חסרון הזרעים היו מודעים לעובדה הזאת שלא כולם כך ואפ' מאותו עץ יתכנו כאלו שיש להם, לכאורה לא היו ממשיכים להחזיק בטענה זו.

יש לציין, כי מאז אותו מסע היה מביא הרב יצחק לוי שליט"א אתרוג מהודר למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל ודווקא עליו היה מברך בנטילת הלולב שהיה מקיים בכותל המערבי. מרן זצ"ל אף התבטא

בעקבות ה'הלום' המרוקאי | מאמרים ותשובות

כי מקום זה הינו יחיד ומיוחד מסוגו בעולם על החזקה שאינם מורכבים וכמו שנמסר מפי יד מינו הגאון הרב אפרתי שליט"א. עד היום דואג הרב לוי שליט"א להביא אתרוג מרוקאי לגר"ח קנייבסקי שליט"א ולעוד כמה מגדולי התורה בא"י.

אמנם, יש המהדרין מן המהדרין שלא מסתפקים באתרוג מרוקאי שגדל במרוקו, אלא דווקא מהמקומות הנ"ל ששם הם צומחים פרא בצורה פרימיטיבית ולא מאלו שגדלו בתוך הערים 'המתפתחות' יותר. וכמו שמובא בספר על תולדות חייו של 'הבריסקר רב':

כידוע, הקפיד הרב מבריסק זצ"ל מאד לחזר אחר אתרוג הבטוח לחלוטין מפני חשש מורכב. עקב כך השתדלו מקורביו בכל דרך להשיג עבורו אתרוג שגדל בעצי פרא בערבות מרוקו אשר ידוע היה כי יד אדם לא התערבה בגידולו, דבר המבטיח אותו מפני חשש כי עבר טיפול אנושי והורכב. הדבר החל עם פגישתו של מרן זצ"ל בשווייץ עם רבי אהרן מונסונייגו שליט"א, לימים רבה הראשי של מרוקו, ולאחר שחקר והציל מפיו את תנאי גידולם של האתרוגים שבמרוקו, ונוכח לדעת כי נקיים הם מחשש הרכבה, ביקש אותו מרן זצ"ל אם יואיל לשלוח עבורו לא"י אתרוג בפרוס חג הסוכות. מאז, נהג הרב מונסונייגו לשלוח מידי שנה אתרוג עבור מרן זצ"ל דרך שווייץ עקב העדר קשרי דואר ישירים בין מרוקו לארץ. רבי משה סאלאווייציק היה הכתובת בשווייץ למשלוח האתרוג, והוא היה מוצא אדם נאמן הנוסע אל הארץ ובאמצעותו היה מגיע האתרוג לידי מרן זצ"ל. (הרב מבריסק עמ' 396)

קביעתו של סידנא בבא סאלי

הראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל היה קונה אתרוגים מחכם יהודיף חתנו של איש האלוקים סידנא 'בבא סאלי' זיע"א, והיה מעריך מאד את ידענותו ומקצועיותו בנושא זה. סיפר הראש"צ הרב אליהו שפעם אחת הביא חכם יהודיף אתרוג תימני לחותנו הבאבא סאלי זיע"א ואולם הרב סירב לברך על האתרוג אמר לו חכם יהודיף גם חכם מרדכי [כוותו לרש"צ] הרב אליהו זצוק"ל מברך על אתרוג כזה, השיב לו הרב באבא סאלי שהיה מברך על אתרוג שהובא ממרוקו תאמר לו טעות בידו, ובשנה הבאה שלח לרב אליהו אתרוג מרוקאי מאוד יפה אבל הרב אליהו סבר כדעת הרב יהודיף שעדיף לברך על אתרוג תימני. אחר החג כאשר הגיע הרב אליהו אל הבאבא סאלי, שאלו הרב האם קיבלת אתרוג? ענה הרב אליהו קיבלתי. השתמשת בו? ענה לו הרב אליהו: לא. אמר הבאבא סאלי: אתם טועים האתרוג המרוקאי יש לו ייחוס ואלו האתרוגים שלכם לא בסדר!

בערב סוכות של השנה הבאה שוב שלח הרב באבא סאלי לרב אליהו אתרוג מרוקאי מהודר, הפעם ברך הרב אליהו על האתרוג של הרב יהודיף ובאמירת הלל נענע באתרוג של הרב באבא סאלי. אחר החג ביקר אצל הרב באבא סאלי והוא שאלו שוב נו מה עשית? אמר הרב אליהו נענעתי בו! אמר הבאבא סאלי: נענעת ולא ברכת! נענעת ולא ברכת! חשב הרב אליהו זהו, בשנה הבאה לא אקבל אתרוג מן הבאבא סאלי. והנה, גם בשנה השלישית שלח לו הבאבא סאלי אתרוג מרוקאי מהודר. חשב הרב אליהו מה אעשה? הניח לפניו על השולחן את שני האתרוגים את האתרוג של הרב יהודיף וזה של הבאבא סאלי, ברך על נטילת לולב ו'שהחיינו', נטל את האתרוג של הרב יהודיף ונענע בו ומיד אחר כך נענע באתרוג ששלח לו הבאבא סאלי. משהגיע הרב אליהו אל הבאבא סאלי אחרי החג, שאלו נו?? אמר לו הרב אליהו: ברכת. שאלו הבאבא סאלי על מה ברכת? ענה הרב אליהו על שניהם. שוב חשב הרב אליהו שבשנה הבאה הבאבא סאלי לא ישלח לו אתרוג לחג. והנה הגיע ערב חג סוכות והבאבא סאלי עדיין לא קיבל אתרוג ממרוקו והיה מצטער על כך צער רב. בסופו של דבר הגיעו אתרוגים מרוקאיים מצרפת לנמל התעופה לוד כשעתיים לפני כניסת החג, ולאחר עיכובים שונים שוחררו מן המכס כשעה וחצי לפני התקדש היום. הבאבא

סאלי זיע"א אמר לנהג מונית לקחת ראשית כל אתרוג לירושלים לרב אליהו זצוק"ל ורק אחר כך להגיע אליו לנתיבות אך הנהג השיב שבשעה וחצי לא יספיק להגיע מלוד לירושלם ולנתיבות, ענה לו הבאבא סאלי עשה כן, ויהיה לך קיצור דרך. ואמנם כך היה!

כאשר הגיע האתרוג סמוך לחג לידי הרב אליהו, התלבט מאוד מה לעשות, כי חשב על המאמצים הרבים של הרב באבא סאלי שיגיע אליו אתרוג מרוקאי מהודר. למחרת ביום הראשון של החג שוב הניח את שני האתרוגים לפניו ברך על האתרוג של הרב יהודיוף נענע בו, ולאחמ"כ נענע תוך כדי דיבור גם באתרוגו של הבאבא סאלי. כאשר נפגש עם הבאבא סאלי שאלו: נו, מה עשית השתא? ענה הרב אליהו: עשיתי כך וכך תוך כדי דיבור כדיבור דמי" אמר לו הבאבא סאלי משום הטרחה מלוד וכו' שינית דעתך. טוב!

אחרי זמן ראה הראשל"צ הרב אליהו בספר ערוך לנר לרב יעקב יוקב עטלינגער התייחסות מעניינת לאתרוגי מרוקו וכה כתב בעל הערוך לנר: 'ובשנה הזאת קיבלתי אתרוג ממראקא [ממרוקו] יפה ומהודר בכל מיני הידור ובכל סימני הכשר אשר עדיין לא ראיתי כמוהו.

כאשר נפגש עם הבאבא סאלי והראה לו את הדברים, אמר לו הבאבא סאלי: אתה רואה, 'אשכנזי' מעיד עלינו שכשר ומהודר ואתה לא לוקח! ואמר שמצוה לפרסם את דבריו של הרב עטלינגער. (יהדות בוכרה-גדוליה ומנהגיה - עמ' 510)

הרב ישראל דוד הארפנס שליט"א מניו יורק, ידוע בחיבוריו הרבים ואחד מהם נקרא בשם 'פרי עץ הדר' והוא ספר מעט הכמות ורב האיכות העוסק רובו ככולו בחזקת כשרות אתרוגי מרוקו והביא כיד ה' הטובה עליו דברי הפוסקים המצדדים בעד וראיות רבות כנגד החוששים בחזקתו של האתרוג. והרחיב את היריעה בצורה נפלאה.

שוב נחזור ונאמר שהמומחים לדבר העירו שאין בקביעה זאת על כל עץ אתרוגים שגדלים בכל גינה פרטית במרוקו בערים המתפתחות שם בשנים אלו, אולם דבר אחד ברור שאף אחד לא יוכל להוריד ממעמדו הרם ויחוסו הותיק של פרי ההדר המרוקאי.

וזאת למודעי, כי ישנם פוסקים רבים המשיבים רבות נגד החששות ומחזקים את עצם החזקה ומסורת רבת השנים על אתרוגים אלו. אולם כאמור לעיל, כאן נגענו רק ב'קצות העלים' של הסתעפות הענפים הגדולה של נושא זה.

כמה שאלות בעניני כלאים

שאלה:

ברצוני לשאול מס' שאלות על כלאים:

1. פלפל חריף עם נענע. האם הפלפל נקרא עץ לענין זה?
2. כמו כן על שיבא עם ריחן.
3. רוזה עם בזיליקום.
4. נענע עם בזיליקום עגבניות עם בזיליקום [מישהו אמר לי שבגלל שהעגבניות עונתיות יש להם הגדרה של עץ ולכן אפשר שאינה תערוכת].
5. מה הדין כשהרחיק למטה 15 ס"מ, אבל למעלה העלים מתערבים.
6. ומה הדין באדניות שנתפסות על המעקות באמצע, שיש בהם חלוקה בין שני הצדדים, והאדמה שבין שני הצדדים אינה מחוברת כלל, אבל העלים מתערבים.

תשובה:

1. פלפל דינו כירק, ועם נענע יש להרחיק טפח ומחצה מהשורשים.
2. שיבא הוא עץ, וממילא בין עם ריחן תימני [עץ] ובין ריחן בגדדי [ירק] אין צריך הרחקה.
3. רוזה, מסתמא כוונתכם לרוטה - שלכאורה הוא הפיגם, והמשנה קורא לו ירק [ראה פיהמש"נ כלאים פ"א מ"ח], והגם שענינו רואות קצת אחרת, נכון להחמיר כדין ירק ולעשות הרחקה של טפח ומחצה.
4. נענע, בזיליקום ועגבניות - דינם כירק ויש בהם כלאים.
5. ההרחקה היא בין השורשים ולא בין הנופים, ואפילו שהענפים מתחברים להוציא דלעת יוונית.
6. לגבי אדנית אחת מחולקת ראה חלקת השדה חלק ד כלאים סי' א באריכות ועיקרי הדברים שם:

גם בעציץ שאיננו נקוב יש איסור כלאי זרעים אלא שאין זה מדאורייתא אלא מדרבנן.

כאשר כל העציצים מחוברים בתחתית, או כל עציץ עם עפר לעצמו ובתוך כל עציץ יש מין אחר ואין מרחק ביניהם [כגון משטח זריעה לתלמידים] - אם כן מחמת יניקה אין כל חשש כי אין אפשרות לכך וכך דעת הגאון בעל הר צבי. מאידך דעת החזו"א להחמיר שכאשר רבנן גזרו על שאינו נקוב כנקוב הוא לכל הענינים וזה כאילו בארץ, וממילא צריך את ההרחקה הראויה. ובתשובה שם כתבתי לדייק שכדעת הר צבי להתיר כן מדוקדק בלשון הרמב"ם, ובהר צבי דקדק כך מלשון הכס"מ, וכ"כ להלכה בעל שבט הלוי להתיר (ח"ו י"ד סי' קסו. ובח"ט סי' רמג).

ואם כל זה תחת קורת גג יש מקום לצרף את הסוברים שכלאי זרעים אינו נוהג שם, הגם שאין הלכה כדעתו אלא שנוהג גם בבית, מכל מקום ראויה סברתו לצירוף נוסף.

כמה שאלות לגבי 'בית המעשר'

שאלות:

1. לגבי פדיון מע"ש על מטבע של אדם אחר, ולגבי דין דבר שלא בא לעולם. איך אתם נוהגים בשאלה כיצד יכול בעל המעות לתת רשות לחלל הרי הפירות אינם בעולם?
2. האם המטבעות בבעלות המנוי או בבעלות הממונה על 'בית המעשר'?
3. האם המטבע מבוררת לכל מנוי?

תשובות:

1. ראשית יש לדעת שדעת מרן החזו"א שדי בזה שהמעות בעולם, אולם גם לדעת החולקים, אנו נוהגים מידי יום למנות את כל החברים לשליחים של בית המעשר להתפיס את המעשר שני והרבעי שברשותם על המטבעות שבבית המעשר. כך שהלכה למעשה הפירות כבר בעולם בזמן מינוי השליחות המתבצע מידי יום.
2. המטבעות נשארים בבעלות 'בית המעשר', אך יש לכל מנוי רשות להשתמש במטבע, ומחמת טעם זה אין המנוי מוסיף חומש בזמן החילול, שאין המטבעות בבעלותו.
3. בית המעשר מיוחד מטבע מבוררת לכל אחד, כאשר לכל מנוי יש מספר סידורי, וכל מטבע ממוספרת.
4. כך שלאחר בדיקה מדוקדקת, אפשר בהחלט לדעת איזו מטבע המנוי מורשה כשליח להתפיס.

בעניין תולעי האניסקים

שאלה:

שלום וברכה! רצוני לשאול מדוע חלה עליי חובת הבדיקה לגביי הדגים הידועים כנגועים בתולעי האניסקים (מרלוזה, סלומון, הרינג), והרי כפי שציין הרב בשו"ת שש משור, הנגיעות בדגים הללו גם כשהם נשארים ע"ג סיפון האנייה בשמש או בטמפרטורה רגילה אזי הם "מתעוררות לחיים" ואז הם חודרים במהירות לבשר הדג, וכפי שציין הרב הנגיעות היא כ - 18% וא"כ אם נצרף את דעת הריב"ש ש"מיעוט המצוי" הוא קרוב ל- 50% כך שכאן ודאי וודאי שזה פחות ממיעוט המצוי וע"כ כשאני עכשיו הולך לחנות לקנות דג גם ללא כשרות מיוחדת שנבדק מתולעי האניסקים לכאורה לפי זה לא תחול עליי חובת הבדיקה!?

2. מדוע לא מגדלים בעיקר את דגי ההרינג בכלובים?
3. למעשה האם היום כשאני הולך למעדנייה האם אני צריך לחשוש מזה? (אני מתכוון לא לדגים הטריים השלמים, אלא לפרוסות המוכנות), מישהו טען לי שמעולם הוא לא נתקל בתולעים הללו.

תשובה:

- א. גם לדעת הריב"ש מיעוט המצוי הוא קרוב למחצה כלומר מעל המחצית של רוב שזה מעל 25% ולא קרוב ל 50%.
- ב. סלמון כל דג נגוע, זה 100 אחוז נגיעות.

מאת מורנו הרב שליט"א | מאמרים ותשובות

ג. שאר סוגי דגים תלוי במיקום לעיתים כמעט הכל לעיתים הרוב, ובדרך כלל הרוב המוחלט או קרוב ל 100% נמצא בבטן הדג ובאיברים הפנימיים ולא בבשר.

ד. לאחר הסרת איברי הפנים וניקוי חלל המעינים, אם נותרו תולעים, אזי הם חודרים לבשר. ולאחר ההקפאה כשאנו מקבלים בארץ את הדגים ללא חלקי פנים, אז מצב הנגיעות בבשר יורד לכדי כ 18% אחוז [בבדיקות של אותם שנים].

ה. מנהג בתי הוראה להחמיר במיעוט המצוי בכמות ב 10%.

ו. למעשה יש שיטות דייג אחרות שרמת הנגיעות נקייה יותר או נגועה יותר, וללא מירוף של חיתוך וקושי הבדיקה לאחר שהכל זה רק מדרבנן שאין רוב נגוע, לא מצאנו ידיים ורגלים להתיר. אך אכן בצירוף כל ההיתרים כתב ידידי השקדן הגרמ"מ קארפ לפחות לגבי ההרינג שיש מקום להתיר והסכים עמו מרן הגריש"א זצ"ל שהרוצים להתיר יש להם על מה לסמוך, אך חלילה לתת כשרות על זה.

ז. בשאר דגים כמו סלמון, סול מסיך, מרלוזה מסיך וזהבנון ועוד, אין ההיתרים מתחילים שם כלל.

ח. כל ההרינג בארץ בכל ההכשרים איננו מטופל לענין אניסאקיס לצערי הרב.

ט. הרינג בכלובים מיותר מבחינת הדייגים, ואין צורך בזה, העלויות גידול גדולות, ומאידיך יש בשפע ובלהקות בים, אז למה צריך זאת.

י. מי שלא נתקל בתולעים בהרינג, כי איננו יודע הבדיקה, ואכן בבשר ההרינג קשה הזיהוי יותר של האניסאקיס כמבואר בשש משור שם. אולם ודאי שניכר לכל מי שמומחה בזה, ולכל אדם לאחר שמלמדים אותו מה ואיך לחפש.

גיזום עצי פרי לנוי

שאלה:

שלום וברכה, אני גנן ומבקשים ממני לגזום עצי זית לנוי בצורה כזו שנופלים ענפים מלאים בזיתים ונפסדים, האם יש איסור בדבר? והאם מותר לי לקבל את העבודה?

תשובה:

שלום וברכה,

גם אם נאמר שגיזום ענפים אינם בכלל כריתת עץ, וכך הפשטות להלכה, וגם בזה יש מי שכתב רק לצורך האדם, ראה בספרי שש משור ח"ב יו"ד סי' יח.

אולם ענפים עם פירות ודאי שיש כאן הפסד פירות ובל תשחית ובוודאי כשהם לאחר שלב הבוסר, ויש להימנע ולא לעשות מלאכה זו.

בשורה משמחת לכל שוחרי תורה והלכה

יצא לאור שו"ת 'כתר מלוכה'

בו נידונו שאלות שונות בד' חלקי השו"ע
מתקופת מגפת הקורונה לתפ"ץ

מאת מורינו ראש המכון וביהמ"ד
רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

רב אזורי במ.א. גזר
ורב ודומ"ץ קהילת משכן התורה באלעד

הספר דן בשאלות בד' חלקי שו"ע

אורח חיים: נטילת ידיים על אלכוהול, תפילה עם מסכה, תפילה עם מטרייה, מנין מרפסות, עליה לתורה ממרחק, ברכה לחולי קורונה שאין לו טעם, הבאת תפילין שישרפו בעת היציאה מביה"ח, מענה לטלפון בשבת, להלשין על דרשת שבת הגדול המתוכננת, ועוד. יורה דעה: היכר לשנים שסועדים בו"ח בתקופה זו, פתרון לטבילת כלים בזמן זה, עניני כיבוד הורים, ביקור חולים וניחום אבלים בתקופה זו, ועוד. אבן העזר: חופה כאשר אסור כינוס עשרה, תקיעת כף בכתובה, ועוד. חושן משפט: תשלום לביה"ס, מעונות, אולמות, וכדו'. ביטול כרטיס טיסה, ותשלום העמלה לסוכן, חולה ישיצא והזיק אדם או ממון.

ועוד נושאים רבים ומגוונים...

הספר מומץ במהדורה דיגיטלית
למייל בחינם לזיכוי הרבים

ניתן לשלוח בקשה למייל: m.torani@macon.co.il
וכן ניתן להורידו מאתר המכון www.hamacon.co.il

סדרת 'השדה' המפוארת
על הלכות המצוות התלויות בארץ

קצירת השדה א חדש! - תרומות ומעשרות
גבולות השדה - ארץ ישראל לגבולותיה
תבואת השדה - הפרשת חלה
שביתת השדה - שביעית
עץ השדה - ערלה ונטע רבעי
חובה בכל בית!!!

סדרת הספרים 'תולעת שגי'
על הלכות חרקים ונגיעות במזון

- דיני חרקים במזון
במהדורה חדשה ומיוחדת
חלק ב' - דגים וצמחי ים - אול
חלק ג' - ירקות ופירות
חלק ד' - דגנים קטניות
ומוצרי מזון מעובדים
חובה בכל בית!!!

או בחנות הוירטואלית של המכון
www.hamachon.co.il

להזמנות: 03-9030580

כנס משגיחים ומפקחים לקראת מעשר עני

שיעור מאת ראש המכון שליט"א בקורס להכשרת בודקי חרקים

